

А. Г. ШАБУРАКОВ

ОЙРОТ ТИЛИНИН'

УЧЕБНИГИ

ГРАММАТИКА ЛА ПРАВОПИСАНИЯЗЫ

БАШТАМЫ ШКОЛГО

БАШТАПКЫ БЁЛЮК

55 акча
коп.

НОВОСИБИРСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
НОВОСИБИРСК—1938

Ойрот
3-11/а

А. Г. ШАБУРАКОВ

ОЙРОТ ТИЛИНИН'

УЧЕБНИГИ

ГРАММАТИКА ЛА ПРАВОПИСАНИЯЗЫ

БАШТАМЫ ШКОЛГО

БАШТАПКЫ БЁЛЮК

I—II-чи КЛАССТАРГА

РСФСР-дын' Наркомпрозы дьёптёгён

ЭКИНЧИ КАТАП ЧЫГАРГАНЫ

ИЧВ. № 43

НОВОСИБИРСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
НОВОСИБИРСК—1938

А. Г. ШАБУРАКОВ
ГРАММАТИКА
И ПРАВОПИСАНИЕ
ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ
I и II КЛАССА
ЧАСТЬ I

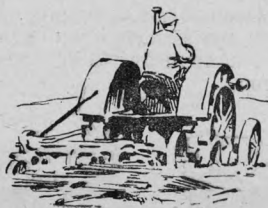
На ойротском языке

Редактор *Н. Кураков*. Техред *В. Лазарев*. Слано в производство 13/VII-38 г.
Подписано к печати 2/IX-38 г. Формат 60X92^{1/2}мм. Тираж 4000. Бум. л. 2,25. Печ. л. 4,5.
Авт. л. 2,5. Уч.-авт. л. 4,1. Индекс У-1-а (н). Изд. № 2121. Новосибирск,
типография № 1 Облесполкома. Зак. № 2298. Уполномоченный обллита № 11208
от 2/IX-38 г.

Цена книги 30 коп. Переплет 25 коп.

§ 1. Эрмек.

1 задача. Кычырып алыгар. Уулчак нени эдип отуру, кызычак нени эдип отуру, онон' ары пионер нени эдип туру, айдыгар. Тракторист нени эдип туру, айдыгар. Эрмектерди бичип алыгар.

Кызылкак кычырып отуру.
Уулкак бичип отуру.
Пионер абургылап туру.
Тракторист дьер сюрюп
туру.

2 задача. Эн' баштап айылдын' малы-кужынын' не деп юнденип турганын бичип алыгар, онон' дьалан'нын' ан'ы-кужынын' не деп юнденип турганын бичип алыгар.

Мал-куштын' ан'нын' юндери.

Дьылкы киштеп дьат. Бёрю улуп дьат. Карга каактап дьат. Ийт юрюп дьат. Кучыак чыйыктап дьат. Чочко коркылдап дьат. Тёё огурып дьат. Чычкан чийиктеп дьат. Уй мёёрёп дьат. Кой маарап дьат.

3 задача. Дьуруктарды кёрюп алыгар. Баштапкы дьурукта нени дьураган? Оны айдып беригер. Экинчи дьурукта нени дьураган? Ючинчи дьурукта нени дьураган? Олорды айдып беригер. Баштапкы дьурукты кёрюп, оны не деп айтканыгарды бичип алыгар. Бичиирде эрмектин' баштапкы буквазын дьаан бичип, учунда точка тургузыгар.

4 задача. Куучынды кычырып алыгар, анда чортонды не деп айтканын куучындап беригер, куртты не деп айтканын, куучындап беригер, сан'ысканды, агасты, сегерт-кишти, дьыланды, телегенди не деп айтканын айдып беригер.

Бу куучында айдылган эрмектерди айдарыгарда, юнигер канайып турганын адыктагар. Бир шююлте эрмектин' чыгара айдылып барганы, кижинин' юнинен'де танылып турар.

Кемизи канайып дьюрет.

Чортон дьюзюп дьюрет. Курт дьылып дьюрет. Сан'ыскан учуп дьюрет. Агас ман'тап дьюрет. Дьылан дьылып дьюрет. Телеген учуп дьюрет.

Бир шююлтени сестёрлө чыгара айтканын, эме-зе оны бичип салганын, эрмек деп айдар.

5 задача. Бу берилгенди кечюрюп дьадала, точкалардын' ордына дьетпей турган сестёрин бойыгар таап, тургузып туругар. Бичип алганыгар эрмек болзын. Бюткен эрмектин' учында точка тургузыгар.

Нени неле иштеер.

Учукту ийнеле	Счетло
Малтала	Бычакла
Дьалмуурла	Калбакла
Кирееле.	Салдала
Пероло	Мылтыкла

(кезер, дьонор, чотоор, дьалмаар, ажанар, киреелер, сюрер, бичиир, адар, кёктёнёр).

Эрмекти качанда дьаан буквадан' баштап бичиир. Эрмектин' учында точка тургузар учурлу.

6 задача. Баштапкы дьурукта не дьуралган? Оны айдып беригер, онон' оны бичип алыгар. Экинчи дьурукта не дьуралганын айдып беригер, онон' оны бичип алыгар.

*Балдар школо барын
дьат. Доярка уй саап дьат.*

7 задача. Эн' озо, кюс керегинде айткан эрмектерди бастыразын кычырыгар, онон' кыш керегинде айткан эрмектерди кычырыгар. Бу эрмектерден' куюнды, куруны, дьан'мырды, дьерди, сууны, чанакты, таанды, дьалан'ды айткан эрмектерди бичип алыгар.

Кюс.

Кыш.

Дьалан' кугарды.
Дьан'мыр тын'ыды.
Дьер чыктыды.
Таандар дьанды.

Кар кептёди.
Куюн куюлды.
Суулар тон'ды.
Чанактар чыкырады.

8 задача. Бу дьуруктарды кёрюп алыгар, онон' олордын' эрмектерин дьуруктар ээчий келиштире бичип алыгар.

Адазы мылтыктан'
адып дьат. Энези газет
кычырып дьат. Ууллары
дьын'ылап дьат.

9 задача. Эрмектерди бичип, точкалардын' ордына керектү сөстөр тургузыгар. Эрмектердин' учында точка тургузыгар.

Нени неле эдер?

Агашты кирееле киреелейтен. Калашты
... кезетен. Полды ... дьалмайтан. Чазынды
. . . бичийтен. Мюнди . . . ичетен. Кы-
раны . . . сюретен. Атты . . . ээртейтен.

(калбакла, ээрле, салдала, дьалмуур-
ла, бычакла, пероло).

10 задача. Куучынды кычырыгар. Эрмекти учына чы-
гара кычырала, бир кичинек токтоп туругар. Бу куучын-
нан' эн' озо эки сөстөн' бюткен эрмектерди бичип алы-
гар. Онон' юч сөстөн' бюткен эрмектерди, онон' беш
сөстөн' бюткен эрмектерди чыгара бичип алыгар.

Кыш.

Кюндер кыскарды. Соок тамла тын'ып турды. Ёзёктёги суулар тон'ды. Кар калын' тюшти. Дьяантайын шуурган болуп дьат. Улус дьылу тон ёдюк кийди. Балдар чанала дьын'ылады.

11 задача. Эн' озо кыш керегинде айткан эрмектерди чыгара бичип алыгар. Онон' дьай керегинде айткан эрмектерди чыгара бичип алыгар.

*Малчы суурат дьазады
Калхозчылар аш кезип
дьат. Балдар дьын'ылай-
тан дьерге суу тёлүп
дьат.*

*Кюкюрттю дьааш ётти.
Соок там тын'ып дьат.
Кюн сюрөкей изидип дьат.
Улус чанакла кош тар -*

тып дьат. Бис дьилек-
теп дьюрдибис.

12 задача. Эн' озо завод керегинде айткан эрмектерди чыгара бичип алыгар. Онон' колхоз керегинде айткан эрмектерди чыгара бичип алыгар. Кажыла эрмек канча сестён' бюткенин айдып беригер.

Колхозко дьан'ы трактор
эжелди. Завод мал-аш
ижинин' машиналарын
эдип дьат.

Ишлекчилер планын бю-
дюршп дьат. Бистин'
колхоз мал азырап дьат.
Колхоз ашты ейинде
чачты.

13 задача. Стихотворенияны озо кычырыгар. Кычырып турарыгарда, эрмек бюткен ле дьер сайын токтоп туругар. Кышты не деп айткан эрмектерди бичип алыгар, онон' балдарды не деп айтканын бичип алыгар. Онон' кюнди не деп айтканын бичип алыгар.

Кышкыда.

Мён'юн карлу кыш болды.
Кюннин' чогы тын'ыды.
Балдар чанакту дьын'ылады.
Тумчугы кызарганча тон'ды.
Тапту дьакшы ойын дешти,
Тап эдип дьын'ыладылар.
Терстен' соок дьыбар келди,
Тескерилеп айылына дьандылар.

14 задача. Бис дьайгыда дьиилектеп дьюргенибис деп атту куучын бюдюрiger. Ол куучыннын' эрмектерин бу темён берилген сестёрден' баштагар. Эрмектин' учында точка тургузып туругар.

Бир катап дьайгыда . . . Кюн аяс . . .
Дьалан'да дьиилек . . . Тен'ери кенетийин
. . . Сюреен козыр . . . дьаады. Бис дьюк
арайдан' . . .

15 задача. Бу эки куучыннын' эрмектерин ёнетийин солыштырып салган. Олорды дьандыра солыштырып, дьолду куучын эдип бичигер.

1.

Онон' ого суу тѣктилер.
Онызы тон'гондо дьын'ыладылар.
Адучы ла Кымыс дьын'ылаар дьер дьа-
зады.

2.

Онон' улам мен эчкиден' сюрекей кор-
кудум.

Мен онон' дьюк арайдан' айрылдым.

Бир катап мени эчки суюскен.

16 задача. Бу алдында турган тѣрт эрмекти угуза кы-
чырыгар. Кычырар тужунда бойыгардын' юнигерди тын'-
дап угугар. Юнигер эрмектин' бажынан' ала учына дье-
тире бир аай угулып дьат па? Эрмектердин' учында точка-
нын' дьанындагы сѣстѣ юнигер канайып угулат?

*Мана школдо дьакшы
юренип дьат. Эскиде
дьоктуларды юретпей-
тен. Пионерлер качанда
белен! Октябрияттардын'
дыууны агылды*

17 задача. Бу 17-чи задача ёреги задачага тюн'ей.

Казах пионерлер биске
бичик ийди. Бис оларго
каруузын бичип ийдибис.
Олар оны алды.

18 задача. Бу эрмектерди бичип алыгар. Олардын
кажы сезинде слердин' юнигер бийиктеп дьат? Ол сес-
терди темдектеп, олардын' алдынча чийю тартып салыгар.

Албатынын' малын
калдар короткон.
Абыстар албатыны ку-
дайла коркудатан.
Дьарлыкчылар, абыстар,
калдар улусты базы-
натан.

Кудай дьаны меке дьан.
Соруны кам дьазып албас.
Соруны доктор дьазар.

Эрмектин' учында юн дьабызап токтоп дьат.
Бичиир тушта оны точкала темдектеер.

§ 2. Эрмекте сестёрдин' колболыжары.

19 задача. Алдында капсуга алынган сестёрдён' эки сёс алып, бу сестёргё кожуп, эрмектер бюдюрiger. Ол эрмек эдип турган сестёригерге юзери колболышкан болзын.

Мен	Сен
Ол	Бис
Слер	Олор

(Иштеп дьат, иштеп дьадылар, иштеп дьадыбыс, иштеп дьадын', иштеп дьат).

20 задача. Бу темён кёргюзю аайынча, Бу сестёргё ёскё сестёр кожуп, колболу эрмектер бюдюрiger.

Кёргюзю: Энем иштен' дьанды.

Энем иштен'
Пионерлер дьакшы
Бис школдон'
Кадын тюрген
Дьылкы кырда
Балдар бичикке

21 задача. Бу задача ёреги задачала тюн'ей. Сёстёрди юзери колболыштырып турарыгарда, ол сёстёрдин' учтары канайда ёскёрилип турганын адыктагар, керектю кожултарын бичигер.

Кёргюзю: **Мен школдон' келдим.**

Мен школ келдим.

Сен урокторды белетеп дьад

Колхоз кырага чачарга юрен белет

дьат.

Дьаскыда мен колхоз кыра тырмадым.

Балдар школ юренип дьат.

Колхозчылар машинала аш сог . . . дьат.

22 задача. Бичип дьадала, точкалардын' ордына керектю сёстёрин сурактар аайынча тургузыгар. Сурактарын бичибегер.

Кышкыда.

Ороом (неле?) бюркелди.

Балдар кырдан' (неле?) дьын'ылады.

Суунын' юсти (канайты?)

Ан'чылар (неге?) барды (кайдар?)

Колхозтын' малы (неге?) кирди.

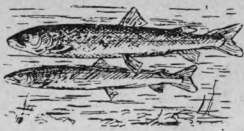
Керектю сёстёр—карла, чанала, тон'ды, ан'дап, чеденге.

23 задача. Бичигер. Бичип дьадала, дьуруктардын' ордына ат сёстёр тургузыгар.

Одынды

кезетен.

сууда дьюзетен.

Бистин'

кырда дьюретен.

Бистин'

ады Ак-кол.

Самовар

юстюнде туру.

Темирди

СОГОТОН.

24 задача. Бу берилгендерди мынайда бичигер: капсудын' ичинде турган сестёрди, эрмекке келиштире керек болгон аайынча, ёскёртип туругар.

Дьозокту бала.

Иженер (пионер) кирди. Ол бойын (мерген) деп дьарлады. Школго (юренип) качанда оройтыбай дьат.

Школдо кандый ла (иш) бюдюрп дьат. Ол ёскё балдарды андый кёрюмдьилю болорына (мёрёй) кычырып дьат.

§ 3. Адын адаган сестёрдёги дьаан буква.

25 задача. Бу портреттердин' алдындагы базылган сестёрди бойыгардын' тетрадьтарыгарга бичип алыгар.

Владимир Ильич
Ленин.

Иосиф Виссарионович
Сталин.

Улустын' адын, адазынча адын, ёбёкёзин дьаан
буквала баштап бичиир.

26 задача. Статъяда бичиирде улустын' адын салбаган,
слер оны бичиирде, точкалардын' ордына аттарын бичигер.

Менин' адамнын' ады . . . деп болор.

Менин' энемнин' ады . . . деп болор.

Менин' карындажымнын' ады . . . деп
болор.

Сыйынымнын' ады . . . деп болор.

27 задача. Бу кёргюзю аайынча кожо юренип дьат-
кан балдардын' адын, адазынча адын, ёбёкёзин бичигер.

Кёргюзю: Менин' адым **Спартак Шал-
быков.**

Нёкёрлёрим: 1. Эрнст Кёкюлев

2. Иван Петрович Попов

3.

4.

5.

6.

28 задача. Бу кёргюзю аайынча статъяны бичигер.
Бичилбеген улустын' адын, адазынча адын, ёбёкёзин
бичигер.

Бистин' колхозтын' председателинин' ады

. . .

Бистин' дьуртсоветтин' председателинин'
ады . . .

Бистин' колхозто мындый атту мерген-
дючилер бар . . .

1 2 3

4 5 6

29 задача. Эн' озо уулчактардын' аттарын талдап бичип алыгар, онын' кийнинде кызычактардын' аттарын бичип алыгар. Бичиир тушта баштапкы дѳаан букваларды сѳстин' кийнине катап катап бичигер.

Атпай, А А А, Мана,
Кюндючи, К, К, К,
Дюостюк, Кымыс, Убай,
Эркелей, Сартак, Карл,
Ким, Андрей, Клара,
Ойынчы, Анна, Мая,
Манат, Сурга, Сергей,
Матьяна, Динды,
Амыр, Эртечи, Вла-
димир, Роза, Иосиф,
Надежда, Леонид.

30 задача. Бу сурактардын' каруузын бичип беригер.

Сенин' адын' ёбёкён' кем?

Сенин' адан'нын' ады кем?

Сенин' ака-карындаштарын'нын' ады кем?

Сенин' эдье-сыйындарын'нын' ады кем?

31 задача. Эн' озо городтордын' адын талдап чыгара бичип алыгар, онон' деревнялардын' адын бичип алыгар, онон' ёзёк суулардын' адын, сран'ай учында кырлардын' адын бичип алыгар. Ол сестёрди кандый буква баштап бичийтенин кёрюп адьарыгар.

Ким деп уулчактын' дьоругы.

Ким Кош-Агаштан' адазыла Новосибирск деп городко барды. Автомобильге отурып алып, Чуй сууны дьакалай тёмён барып, онон', Кадын ичиле бардылар. Онон' Урсулдын' суузын ёрё дьакалай барала, Себини ажып, тёмён бардылар. Дьолдо Чике-Таман, Себи-Бажы деп эки кыр аштылар. Дьаш-Тура деп городко дьеткенче, дьолдо Курай, Иня, Чаргы, Майма-Чаргачак деп деревнялар ёттилер. Дьаш-Турадан' ары пароходко отурып бардылар. Эн' озо Бий суула бардылар. Онон' ары Обь суула бардылар. Ол барып дьадала, Барнаул, Камень деп городтордын' дьанынча ёдюп, Новосибирске дьеттилер.

Городтордын', деревнялардын', суулардын', кырлардын' адын дьаан буква баштап бичиир.

32 задача. Бу статьяны бичигер. Мыны бичиирде точкалардын' ордына деревнянын', ёзёк-суунын' адын тургузып бичигер.

Бистин' дьаткан дьерибис.

Бис . . . деп деревняда дьадырыбыс.
Бистин' деревнябыс . . . деп суу-
нын' дьаказында туру. Бистин' деревнябыс-
тын' дьянында . . . деп дьяан кыр
бар. Биске дьуук деген городтын' ады . .
. . . болор.

33 задача. Эн' озо колхозтордын' адын кёчюрүп бичигер. Онон' заводтордын' адын кёчюрүп бичигер. Олор кандый буквадан' башталып бичилерин адыктагар.

„Мергендючи“ колхоз, „Кызыл-Тан“ колхоз, Сталиннин' адыла адалган завод, „Динамо“ завод, „Кызыл-Мааны“ колхоз, „Пионер“ завод, „Кызыл-Чолмон“ деп колхоз.

34 задача. Бу куучынды бичиирде, колхозтын' адын адаган сёстин' алдында бир чийю тартыгар. Заводтордын' адын адаган сёстёрдин' алдында эки чийю тартып темдектегер.

Бистин' колхозыбыс.

Бистин' дьурт-соведибисте „Кызыл-Мааны“ деп колхоз бар. База „Дьян'ы-Дьол“ деп колхоз бар. Бистин' дьерибисте колкючиледьаткан улус ончозы колхозко кирдилер. Онон' ёскё, биске дьуук Тельманнын' адыла адалган колхоз бар. Бу колхозторго болужып ижин дьярандырарга „Динамо“ деп заводтон' ишмекчилер келди.

Колхозко, заводко ат эдип берилген сёстёрди дьяан буква баштап бичиир.

35 задача. Эн' озо уйлардын' аттарын бичип алыгар, онын' ийттердин' аттарын бичип алыгар.

Колхозто.

Бистин' колхозтын' уйлары дьылу кажаганда туруп дьат. Уйларга ат адап салган. Кажыла уйдын' адын, дьарчагага бичийле, онын' турган бёлюгинин' эжигине кадап салган. Ол уйлардан' эн' сютюзи: „Чокырбаш“, „Кёнёксют“, „Кызыл-дьаак“ болуп дьат.

Колхозтын' малын оору албазын деп, бёрю дьибезин деп, Тайгыл, Мойнок деп ийттер тюниле кажаганды айландыра дьюрюп каруулдап дьат.

Мал кушка алдынан' берилген ат бар болзо, андый ат сёстёрди базала дьаан буквала баштап бичиир.

36 задача. Бу статьяда сёстёрдин' ордына точкалар тургузылган. Статьяны бичип алыгар. Точкалардын' ордына, шююлте аайынча керектю сёстёрин тургузып тургар. Бичип дьадала кандый сёстёрди дьаан буквала баштап бичиирин удубагар.

Бистин' ферма.

Бистин' колхозтын' ады болуп дьат. Бистин' колхозтын' уй-малынын' фермазы дьайгыда деп ёзёктё турган. Ферманын' башчызы деп колхозчы. Дояркалары:

1 2 3 4
5 6 деп улус болгон.

Ферманын' уйларын кюзеткенде, уйларла кожо деп атту эки ийт каруулдап дьюрген.

§ 4. Сестин' юйези ле бир дьолдон' база бир дьолго кёчюрери.

Ку-ку! Ку-ку!

Ку-ку-ре-ку!

Карк!

Каак-каак!

37 задача. Слер агаш аразында дьорзегер, слердин' энегер ыраак болзо, слер оны канайда кыйыгырарыгар? Кыйыгырар тужунда юнигер канча катап туктурулган дьерине колыгарды дьан'ып темдектеп туругар. Шураны канайда кыйыгырарыгар? Эркемейди канайда кыйыгырарыгар, Коляны, Таняны канайда кыйыгырарыгар? Кажыла сёс сайын, канча юйед ч' болды?

38 задача. Башгапкы тюзюре бичиген столбиктеги сестёрди узада чейип, колыгарла дьан'ып айдыгар. Ол сестёрди бичигер. Туктурулган дьерлерине чийю тартып бёлюгер. Онон' экинчи, ючинчи, столбиктеги сестёрин чейё кычырып бичигер. Олорго база чийю тартып бёлюгер.

Каду	Школа	Турада	Колхоз	Коля
Кара	Трактор	Сулада	Книга	Таня
Кату	Машина	Такада	Барабан	Кёгютей.

Сестёр бёлюктерден' бюдер. Ол бёлюктерди сестин' юйези деп айдар.

39. задача. Юйелерди бириктирип, сестёр бюдюригер. Кандый сестёр бютти? Олорды бичип алыгар.

Ту
Кы
Дья
Ка

ра

ла

Ба чак

ка

ке
ре
мир
рек

Те

40 задача. Бу кёргюзюге тюн'ей эдип сестёр сананып алыгар. Ол сананып алган сестёригердин' баштапкы юйези *ба, ка, кё*, болзын.

Кёргюзю: **Ба-ла, ка-рагай, ке-ме.**

41 задача. Бу кёргюзюге тюн'ей эдип, сестёр сананып алыгар. Ол сестёрдин' юйези (*ле, на, та, нё*) болзын.

Кёргюзю: —**Су-ла. Та-на, Так-та, Кё-жи-не.**

42 задача. Агаштардын' адын дьетице бичигер. Бичип дьадала сестёрдин' юйезинин' ортозында чийю тургузып туругар.

Кёргюзю: **Ка-ра-гай**

Ка Дьой Чи
 Те Карга Бе
 Ас Дьод Табыл

Карагай, табылгы, аспак, беле, терек, дьойгон, чиби, дьодро.

43 задача. Точкалардын' ордына сёс аайынча керектю юйезин капсудагы сестёрдён' кёрюп тургузыгар. Юйелерди чийюле бойы бойынан' бёлюп салыгар.

Иш чи. Кы чи.
 Юре чи. Ком мол.
 Мер чи. Кол зчы.
 Ан' Бри дир.

(Бригадир, 'ан'чы, мергенчи, колхозчы, комсомол, юредючи, ишмекчи, кырачы.)

44 задача. Эн' озо баштапкы дьолдо турган сестёрди кычырыгар. Ол сестёрди юйелерге бёлюп болор бо? Экинчи дьолдогы сестёрди кычырыгар Олордо канча юйелерден' бар? Ючинчи дьолдогы сестёр канча юйелерден'?

Киш, стол, шил, курт, тус.

Эне, ада, агаш, тура, кыра.

Арслан, толоно, тарбаган, карагай.

<p>Сёс дьян'ыс та юйеден' бюдер, эки де юйеден' бюдер, кёп тё юйелерден' бюдер.</p>
--

45 задача. Бу кижилердин' аттарын бичип алыгар, Эн' озо дьян'ыс юйеден' бюткенин бичип алыгар, онон' эки юйеден' бюткенин бичип алыгар, учында кёп юйелерден' бюткендерин бичип алыгар.

Бабачак, Аду, Сайду, Ким, Тана, Эрке, Кас, Ойынчы, Дьарманка, Ботпок, Тайтак, Эш, Ман'каш, Атпай, Мандылай, Чыйрак, Борлой, Эрке.

46 задача. Статьяны бичип алыгар. Бичип дьядала сестёрин бёлюктеринен' чийю ажыра бёлюгер.

Кёргюзю: О-зо-гы-да.

Озогыда алтай, казах, орус, улустын' колкючиледьаткандарын ёштёштиретен болгон. Олорды бай-кулактар кам-дьярлыктар, абыстар, олордын' бойлорын дьок этпезин деп ёнёйтийин ёштёштиретен. Эмди советский башкару тужунда казах, алтай, орус улустын' колкючиледьаткандары карындаш болуп колхозторго биригип, ёмёлё иштенип дьат. Эмди олар карындаштый дьян'ыс дьуртап дьядылар.

47 задача. Кёчюрп бичип дьадала, сёстёрди юйелерине бёлюп бичигер.

Пионерлер.

Кызыл галстук тан'ынган,
Колкючтюлердин' балдары.
Кызыл чечектий дьайылган,
Коот юргюлдьиге дьыргалы.
Эки колында тудунганы,
Эрдьинелю Кызыл Мааны.
Эрлю дьюрегинде эстегени,
Эл юредюзи—Лениннин' сёзи.

Бичип дьадарыбыста, бичип турган сёзибис дьолго батпай барза, онон' бир, эмезе эки онон' до кёп юйелерин кёчюрге дьараар.

48 задача. Бичип дьадала, сёс дьолго батпай турган бользо, кажы тужунан' юзюп кёчюрерине дьараар дьерлерин кёргюзип, юйелердин' ортозында чийю тургузып беригер.

Кёргюзю: **Ку-раган. Ком-сомол.**
Комсо-мол.

Книга, урок, чернилка, Талан'келен', Сан'ыскан', Карга Кююле, Агаш, Мандьылай, Коммунист, Комсомол, Мергенчи, перо, ат, тарадай.

Кёчюрге келишкен юе дьан'ыс буквалардан' бюткен болзо, оны кёчюрбес, андый юйени дьолдын' учында дьан'ыскандыра артырбас.

§ 5. Табыш.

49 задача. Бу берилген сёстёрди бичип, юйезине бёлюп алыгар.

Ада, Ура,, Эне, Ира, Оду.

50 задача. Бу сестёрдин' баштапкы юйелерин чыгара бичип алала, ол юйелерди адап беригер. Бу бичип алган **а, и, э, у, о,** деп баштапкы юйелер база кандый башка юйеге бёлюнип дьат па?

51 задача. Ол ло сестёрдин' экинчи юйелерин чыгара бичип алыгар. „да“ ла „ра“ деп юйени кандый бир юйезинде айрыгар. „Да“ ла „Ра“ деп юйелерди тюн'дегер. Олордын' нези тюн'ей, нези башка.

52 задача. Бу берилген сестёрди эн' озо юйелерине бёлюгер. Онойдо бёлюп салган юйелерди табыштарына бёлюгер. Оны канайда эдерин бу кёргюзюден' кёрюгер.

Кёргюзю: бала ба-ла, б-а-л-а.

Терек, Теке, Темир, Машина, Малта, Кёнёк, Тура, Шуурган, Согоно.

53 задача. Бу берилген кажыла дьолдогы сестёрдө, баштапкы дьолдо, экинчи дьолдо, ючинчи дьолдо тюн'ей кандый табыштар бар. Ол табыштарды бичип алыгар.

Тал, Ат, Кар, Ак, Кыра, Бёрю, Кара, Ээр, Темир, Така, От, Тёё, Тон, Тобого, Кыл, Кыш, Терек, Кижиги.

Сестёр табыштардан' бюдюп дьат. Табыштарды буква-ла темдектеп дьат.

§ 6. О ла Ё, У ла Ю деп табыш.

54 задача. Бу берилген эки столбиктерде эрмектерди кычырыгар. Олордын' кажы столбигиндеги сестёри дым-жак угулат, айдып беригер.

1. Кол	2. Кёл
Конок	Кёнёк
Кор	Кёр
Торт	Тёрт
Соок	Сёек
Тон'	Тён'

55 задача. Бу эки столбикте берилген сестёрдөн' эн' озо баштапкы столбиктеги сестёрди бичип, юезине бёлюгер. Онон' экинчи столбиктеги сестёрди бичип, юезине бёлюгер.

1. Ёдю
Ёрө
Ёчө

2. Оду
Оро
Ого

56 задача. Эмди бу баштапкы столбиктеги сестёрдөн' бёлюп алган баштапкы ё деп юезин чыгара бичип алыгар. Онон' экинчи столбиктеги сестёрдөн' бёлюп алган баштапкы о деп юезин чыгарга бичип алыгар. Олорды айдып кёрюгер. Айдарыгарда оозыгар канайда тудулып дьат? Кажызы дьымжак болгодый?

О ла Ё деп табышгар бойларынын' айдылары аайынча эрдин' чөйилип айдылар учун, эжер табыштар деп адалып дьат.

57 задача. Эмди бу берилип дьаткан сестёрдин' эн' озо баштапкы бёлюгиндеги сестёрдөн' баштапкы юезин бёлюп алыгар. Онон' экинчи бёлюгиндеги сестёрдин' баштапкы юезин бёлюп алала, олорды чыгара бичип алала, айдыгар.

1. Ула, ура, ука.

1. Юле, юре, юкю.

58 задача. Эмди бу ёрө 57- чи задачада бёлюп алган у ла ю деп табыштарды айдып, олор эжер болгодый ба? Кажызы дьымжак, кажызы кату болгодый, айдып беригер.

У ла Ю деп табыштар бойынын' эрдин чөйлип айдыларыла база эжер табыштар деп адалып дьат.

59 задача. Бойыгар сананып таап, О ла Ё табышту буква сайын беш сөстөн' он сөс бичигер. Онон' олордын' кажызы кату, кажызы дьымжак болгонын айдып беригер. У ла Ю деп табышту сөтердөн' база бештен' он сөс бичигер: Олордын' кандый табыштары кату, кандыйы дьымжак, айдып беригер.

Кёргюзю: **оро — ёрө**

нокто — көктө

О ла У кату айдылып турган учун кату табыштар деп адалар. Дье ю дьымжак айдылар учун, дьымжак табыштар деп адалар.

§ 7. Табыш ла буква.

60 задача. Бу төмөн берилип турган сестёрди кёргюзю аайынча табыштарына бөлүп салыгар.

Кёргюзю: **Пионер—п-и-о-н-е-р.**

Толоно, школ, эмик, ёркё, тарбаган, кётёнёр, кёбёлёк, кыра, ару, курут, колхоз, трактор.

Сестёр табыштардан' бюдюп дьат. Табыштарды дезе буква ла темдектеер.

61 задача. Табыштарды буква ла темдектеп, бу төмөн берилген алфавитте букваларды бичип алала, канайда кычырарына юренип алыгар.

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Дь дь, Ее, Ёё, Жж,
а бе, ве ге де дь е ё же
Зз, Ии, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Н' н', Оо,
зе, и й ка эл эм эн эн' о
Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч,
пе эр эс те у эф ха це че
Шш, Щщ, Ъъ, Ыы, Ьь, Ээ, Юю Яя.
ша ща твердый ы мягкий э ю я
знак знак

Букваларды бу мындый ээжи аайынча турганын алфавит деп айдар.

62 задача. Бу берилген букваларды кычырыгар. Олордын' кажызын айтканда юн тын' чыгып дьат? Кажызын айтканда юн тын' чыкпай, туюк. айдылып дьат?

а—б

е—к

о—т

ё—с

Алфавитта а, е, ё, о, э, ю, я деп табыштары бир де туюкталбай юн тын' чыгып айдылар. Анайдарда олорды юндю табыштар деп айдар.

63 задача. Бу берилген сестёрди бичип алала, тюрген, айдыгар. Айдарыгарда оlorдын' ю, ы ла и табыжы угулат па?

Кыра, кире, бастыра, ёткюре.

Бистин' тилде кезик сестёрди айтканыбыста, оlorдын' ю, ы, и, табыштары угулбас, мындый сестер бар: кыра, кире, сыйын, койын', кайын', бастыра, ёткюре, кечире, ажыра.

Бу мындый сестёрди бичиирде бир де табыжын артырбай, юзе бичиир учурлу.

§ 8. Бичиирге уур сестёр.

64 задача. Бу эрмектерде карарта баскан сестёрди бойыгардын' сезлигерге бичип алыгар. Оlorды канайда бичиирин ундубагар.

Кооперативте кёп дюзюн-дьююр **кийим** садып дьат. Колхоз кёп **кийис** басты. Юренчик бойына керектю сестёрди темдектеп, алдынан' **чийю** тартып салды. Ан'чылар бу дьыл **тийин'ди** кёп экелди. Учукты энем **ийикле** иирди. **Бийик** тайгада ак **кийиктер** кёп.

Ойрот тилинде бичиирге уур сестёр бар. Ол мындый сестёр болуп дьат; **кийим** кыйык; **чийик**, **тийин'**, **ийик**, **кийик**, оlorды бу кёргюзю аайынча бичиир.

§ 1. Сурак эрмек.

1 задача. Бу статьяны дьарт эдип кычырыгар. Мынайда кычырыгар: бирюгер сурактарын кычырзын, бирюгер карууларын кычырзын. Суракты айдарыгарда, юнигер канайда угулып дьат? Сурак эрмектин' учында кандый темдек туру?

Бу кемнин' дьери, кемнин' кыралары, кемнин' дьалан'дары?

Бу дьер, кыра, дьалан', бастыразы бистин' колхозтын'.

Бу кемнин' аттары, уйлары, койлоры кюзедюде дьюрюп дьат?

Бу аттар, уйлар, койлор бастыразы бистин' колхозтын' малы.

Бу тудулып турган не дьаан туралар болор?

Колхозчылар культурный дьюрюмле дьатсын деп, ологро эдип турган туралар болор.

2 задача. Бу статьяны бичип алыгар. Мындагы сурак эрмектерди танып, олардын' алдына чийю тартып темдектеп салыгар.

— Ан'чы, сен дьайгыда кайда болдын'?

— Дьайгыда мен колхозымда дьаттым,

— Сен анда нени эттин'?

— Эн' озо ёзюп дьаткан ашты койон, ан' ла ёскё немелер тепсебезин деп, карулдадым. Аш бышкан кийинде, ашты уурчылардан' каруулдадым.

— Иштерден' бош кюндерде нени эдип турдын'?

— Иштен' бош кюндерде некёрлёримле кожо ойноп, сууга эжиндим.

— Сен ашты дьан'ыскан карулдадын' ба?

— Дьок, бис эки кижии карулдадыбыс.

Суракту эрмекти айдарда кижинин' юни бийиктеп турар.

3 задача. Сурактарды кычырыгар. Сурак сайын толо эдип э-э „эмезе „дьок“ деп каруузын айдыгар. Онон, ол айткан карууларды бичип алыгар.

Тижинди улам сайын арчып турун ба? Мылчага дьаантайын кирип турун ба? Туранды ару кейге соктырып турун ба? Дьурук дьурап билерин бе? Капшагай кычырып билерин бе? Сууга дьюзюп билерин бе?

4. задача. Озо суракту эрмектерин чыгара бичип алыгар, онон ого каруу берип турган эрмектерин бичип алыгар.

ЁШТЮ.

Колхозтордын малын кем юрейт?

Колкючиледьаткандардын ёштюзи бай кулак, база олоордын болушчылары юрейт. Ёштю кулак-байдын болушчызы кем? Эки дьюстю—кулактын куйрукчызы. Кулак-байларла канайда тартыжар керек? Тазыл тамырын торт дьок эдер керек.

5 задача. Он дьанынан суртактарга каруу берилгени базылган. Олорды кычырала, олор кандый суракка каруун берип турганын табыгар, онон ол сурактарды бичип алыгар. Онын кийинде одоштой бу карууларын тапкан сурак айынча бичип алыгар.

Сурактары

1.
2.
3.
4.
5.

Каруулары

- Мен дьышта болдым.
Одын кестим.
Адамла.
Анда мен тийин кёрдим.
Дьок, тудуп албай салдыбыс.

6 задача. Бичиирге турган страницаларды тал ортозынан юстюнен темён бёлюп алыгар. Онон сол дьанынан бу темёнги, анкетанын сурактарын бичигер, он дьанынан дезе сурактардын карууларын берип бичигер.

Анкета.

1. Сенин адын кем?
2. Ёбёкён кем?
3. Сен канча дьашту?
4. Сенин школыннын ады не?
5. Ол кайда туру?
6. Сен кандый класста юренип турун?

7 задача. Бу кокыр эрмектерди бичип алыгар. Бичип дьадала, бойыгар точка турар дьерине, точка тургузып, сурак темдек турар дьерине, сурак темдек тургузыгар.

Кокырлар.

Нени эдип турун'
— Теги турум
Ол нени эдип дьат
— Меге болужып дьат

Ак-теш, не юрюп турун'
— Бөрюлер корктудып турум
Ак-теш куйругын не минген
— Бөрюлерден' коркуп турган.

**Эрмектердин' учурында сурак бар болзо, ан-
дый эрмекти сурак эрмек деп айдар. Сурак эр-
мектердин' учында сурак темдек турар?**

8 задача. Статьяда темдектеп салган сестёргё сурактар тургузып бичигер. Оны озо оосло айдып алыгар, онон' бичип алыгар.

Кёргюзю: Сюрюш кёзнёк алдында тюнде нени кёрди.

Колхозтын' ёштюлери.

Сюрюш тюнде кёзнёктин' алдында кыйыгы укты. Ол тышкары чыгара дьюгюрди. Ороомло улус дьюгюришти. Колхозтын' уйлары турар дьылу кажаганы кюйюп турды. Оны ёштю—бай ёртёгён. Колхозчылар ёртти тургузала ёчюрди. Байды тудуп алып, кату каруузына тургузарга дьаргыга берди.

9 задача. Сурактардын' каруузын кёргюзю аайынча толо эдип беригер.

Кызыл Черюнин' башчызы Климент Ефремович Ворошилов.

Кызыл Черюнин' башчызы кем? (К. Е. Ворошилов) Нёк. Ворошилов шахтада канча дьаштудан' ала иштеген (алты дьаштан'). Ол, кюнине канчаны иштеп алып турган? (он акча). Онын' кийнинде ол нени этти? (пастух болгон, кулакка батрак болгон, заводто ишмекчи болгон).

Оны кандый керек учун канча-канча катап, каан дьан'ы тужунда арестовать эдип, ссылкага атандырып турган? (Ишмекчи класстын' кереги учун тартышкан керегинде). Октябрьский революция тужунда нёкёр Ворошилов нени эткен? (Кызыл Черюни баштап башкарган).

10 задача. Сурактарга толо каруу эдип бичигер.

Октябрьский революция.

Сурагы:

Каруузы:

Кёргюзю:

1. Революцияны ненин' учун Октябрьский Социалистический революция деп адаган?

2. Октябрьский революцияны кандый партия баштаган?

3. Ол тушта коммунист партиянын' бажында кем туруп баштаган?

4. Эмди фабрик, заводтор, дьер ончо неме кемнин' колында болуп дьат?

5. Октябрдан' озо фабриктар, заводтор, дьер, кемнин' колында болгон?

1. Пролетариаттын' улу социалистический революциязы октябрь айда болгон учун, Октябрьский революция деп адалган.

2.

.

3.

.

4.

.

5.

.

(Октябрь айда болгон учун. Коммунист партия. Ленин ле Сталин. Итмекчилер ле крестьяндардын'. Заводторды ээлеп турган фабриктардын' ла помещиктердин').

§ 2. Кыйгылу эрмек.

11 задача. Бу стихотворенияны, дьарт айдып кычырыгар, эрмектердин' учында кандый темдектер туру, кёчюрип бичип алыгар.

Эй колхозчылар!

Эй колхозчы юй улустар!

Мергендючи болуп туругар!

Ёмё камаала иштегер!

Большевистский шыран'кайды тын'ыдыгар!

Социалистический дьёжени коругар!

Ёштюлердин' тазылын дьок эдигер!.

12 задача. Бу лозунг эрмектерди юнигерди дьаанадып, дьарт кычырыгар. Кычырып дьадала юнигер канайда угулып дьатканын тындап адьарыгар.

Юнигер кажы тужунда ёрё [бийиктеп туру, кажызында те-мёндёп туру? Эрмектерди кёчюрип, бичип алыгар.

Дьер юстюниин' пролетарийлары, бириклегер!
Нёкёр Сталин эзендик болзын!
Совет башкару эзендик болзын!
Колхозтор эзендик болзын!
Кулак байларды дьок эдели!

Кыйгылу эрмекти айтканда, эмезе кычырганда юн тын'ып дьат.

13 задача. Он' дьанындагы ла сол дьанындагы дьозок эрмектерди кычырыгар. Он' дьанындагы эрмектерди кычырарыгарда, юнигер канайда угулып дьат, сол дьанында эрмектерди кычырарыгарда, юнигер канайда угулат?

Он' дьанындагы эрмектерди бичип алыгар.

1. Тымык эн'ир.	1. Адан' да тымык эн'ир бол!
2. Аяс кюн.	2. Адан' да аяс кюн бол!
3. Дьакшы книга.	3. Сюреен дьакшы кюн!
4. Коомой кюн.	4. Адан' да дьаман кюн бол!
5. Амтанду мюн.	5. Кандый амтанду мюн!

Кижинин' юни бийиктеп, кыйгылу эдип айдар эрмектерди, кыйгылу эрмек деп айдар. Кыйгылу эрмектердин' учында кый темдек тургузар(!).

14 задача. Эн' озо кыйгылу эрмектерди чьгара бичип алыгар, онон' суракту эрмектерди чьгара бичип алыгар.

Колхозтын' ижи канайда бюдюп туру?

Ишти кем артык иштеп дьат?

Ишке кем эрте келет?!

Кыра ижинин' планын ёйинен' озо бюдюрери учун тартыш!

Олор бистин' чын мергендючилерибис!

Ижибисти дьылгыр бюдюрели!

§ 3. Табылу эрмек.

15 задача. Бу юч столбиктерде турган эрмектерди кычырыгар. Олорды кычырарыгарда, юнигер дьан'ыс аай угулат па? Эмезе башка-башка угулат па?

Ол юйде, Дьобош ат. Дьараш дьер.	Ол юйде бе? Дьобош ат па? Дьараш дьер бе?	Ол юйде отуру! Адан да дьобош ат бол! Дьердин дьаражын!
--	---	---

16 задача. Ёрёги 15-чи задачада бастыра суракту эрмектерди чыгара бичип алыгар. Онон кыйыгылу эрмектерди бичип алыгар. Онон арткан эрмектер бу эрмектерден нези башка.

Сурак эмес, кыйыгылу эмес эрмектерди табылу эрмектер деп айдар.

17 задача. Куучынды кычырыгар. Онон бичигер. Бичиирде эрмектин аайынан кёрё, керектю дьерине сурак темдегин, эмезе кый темдегин, эмезе точка тургузыгар.

Школдын дьуунында.

Дьуунды ачты

— Бастыра дьуулган ба

— Бастыра, бастыра

— Миша председатель

Э-э мен эрмек айдайын ба—деди.

Дье айт деди

— Менин санаамда, бис озо бистин класстын ичинде керектерибисти шююжер керек, онын кийнинде экскурсия керегин шюжер керек.

— Чын, чын экскурсия керегинде учында эрмектежерибис

— Дьок бис шююлтеге дьёпсинбей турубыс, келиштирбей турубыс

— Сен не кыйыгырып турун

— Нени куучындажат. Мен укпай калдым

— Председатель табыштанган балдарды токтодып турды

— Табыштанбай, председателди уугар

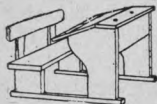
— Бастыразы тымый берди

18 задача. Бойгардын кычыратан книгалардан эки табылу эрмек, эки суракту эрмек, база эки кыйыгылу эрмек бичип алыгар.

19 задача. Бойгар сананып бир канча табылу эрмек, бир канча суракту, база бир канча кыйыгылу эрмек бичип алыгар.

§ 4. Эрмекте немени кѣстѣп турган сѣстѣр.

20 задача. Бу дьуруктардын алдында суракка каруузын бичигер.

Бу не?

Бу не?

Бу кем?

Бу не?

Бу не?

Бу кем?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу кем?

Бу кем?

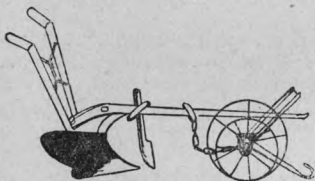
Бу не?

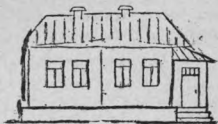
Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу кем?

Бу кем?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Бу не?

21 задача. Эн' озо мебельдердин', айыл ичинде тудунар немелердин' адын адаган сѣстѣрди бичип алыгар, онон' казан аякты адаган сѣстѣрди чыгара бичип алыгар.

Орын, чѣйгѣн, суску, стол, аяк, отургыш, калбак, табак, тас, шкаф, самовар кайырчак, кѣнѣк, казан, тоскуур, элгек, аркыт, бышкы.

22 задача. Эн' озо малдын' адын чыгара бичип алыгар. Онон' ан'нын' адын бичип алыгар, учында кандый ла куштардын' адын бичип алыгар.

Мѣркют, уй, бѣрю, бозу, ат, сыгын, тийин', эчки такаа, кас, кююле, сан'ыскан, кююк сарлык, сарас, карга, карчага.

23 задача. Эн' озо агаштардын' адын адаган сѣстѣрди бичип алыгар, онын' кийнинде ѣлѣн'дѣрдин' адын адаган сѣстѣрди бичип алыгар.

Карагай, кѣжине, кайын', терек, балтырган, аспак, мѣш, дьилек, чиби, ман'ыр, дьодро, беле, кююктаман, балан.

24 задача. Эн' озо дьурт хозяйствонын' эдип чыгарган немени адаган сѣстѣрди чыгара бичип алыгар, онон' промышленностьын' эдип чыгарар немени адаган сѣстѣрди чыгара бичип алыгар.

Трактор, керосин, эт, самын, курут, серен'ке, кулур, каду, сардью, шили, сахар, мѣд, мылтык.

25 задача. Эн' озо природада кѣрюнген немени бичип алыгар. Онын' кийнинде албатынын' ортозында болгон керекти кѣстѣгѣн сѣстѣрди бичип алыгар.

Шуурган, суу, мѣндюр, ѣрт, дьуун, салкын, соок, туман, иш, ыш.

Мал кушты, неле кёрюнерин, албаты ортозында болгон неле немени—предмет деп айдар. Немени кёстөп турган сёстёрди адачы деп айдар.

26 задача. Бу куучынды бичигер. Сурактардын' ордына капсунын' ичиндеги сёстёрдөн' талдап, керектү сёстёрин шююлте айынча келиштире тургузар.

Бистин' колхозто (не) ачылды. Колхозтын' правлениязы (ненин') дьанында турды. Колхоз (кемге?) болужып дьат. Колхоз (нени?) дьылулап берди. Колхоз (неле?) мактулу болуп дьат. Балдар юренип божогондо (кайдан',) дьанып дьат.

(Школ, школго, школдын'), школды, школдо, школдон').

27 задача. Бу кёргюзю аайынча берилип турган сёстёрди сурактар аайынча бичигер.

Кёргюзю: не?	Ат.	
ненин'?! неге? нени? неде? неден'?	аттын' атка атты атта аттан'	карагайдын' карагайга карагайды карагайда карагайдан'

Таан, мал, сула, ёркё, дьалкын, кар.

28 задача. Бу куучынды бичигер. Онон' куучыннын' ичинде темдектеген сёстёрди чыгара бичип алала, ол сёс кандый суракка каруу болуп турганын бичип алала, одожында ол сурагын тургузыгар.

Кижиге эки колду. Кижиге колдын' тырмагын ёскюрбей, кезип дьат. Кышкыда дезе колго меелей кийип дьат. Колды дьяантайын самынла дьунуп, ару тудар керек. Кижиге колыла курсак тудуп дьиип дьат. Кижинин' кючиге колдо. Кижиге колдон' астыкканы коомой болор.

Не? ненин'? неге? нени? неле? неден'? деп сурактарга каруу берип турган сёстёр, кандый латыны дьок немелерди база кижиден' ле ёскё тынду немелерден' (мал, куштын', курт, кон'ыстын') адын кёстөп куучындап турган эрмектерде болуп, ологорго колболу болор учурлу.

29 задача. Бу куучынды бичигер. Сурактардын' ордына капсунын' ичинде сёстёрдөн' талдап, керектү сёстёрин шююлте аайынча келиштире тургузыгар.

Ан'чы ан'дап барарга, шыйдынды.

Ан'дап таскап калган (кем?) тийин' ёйи дьедип келерде, ан'дап барарга шыйдынды. (Кемнин'?) ок тарызы дьеткил болгон. Айылдаш дьаткан улустар (кемге?) шыйдынарга болушты. Шыйду бюткенде айылдаштары (кемди) аткардылар. Ан'дап брааткан (кемле?) кожо ийт барды. Мылтык (кемде?) бар болды. (Кемнин'?) мылтыгы чечен болды.

30 задача. Бу кёргюзю аайынча берилип турган сестёрди сурактар аайынча бичигер.

Кёргюзю: Кем?	Коля	Колхозчы
Кемнин'?	Колянын'	Колхозчынын'
Кемге?	Коляга	Колхозчыга
Кемди?	Коляны	Колхозчыны
Кемле?	Коляла	Колхозчыла
Кемде?	Коляда	Колхозчыда
Кемнен'?	Колядан'	Колхозчыдан'

Эркемей, тракторист, юредючи, юренчик, кижии, энем, адам.

31 задача. Бу куучынды бичигер. Онон' куучыннын' ичинде темдектеген сестёрди чыгара бичип алала, ол сёс кандый суракка кару болуп турганын билип алала, одожында ол суракта-рын бичигер.

Бистин' **Чюрмеш** колхозко кирди. Эмди холхозто **Чюрмештин'** дьюрюми ён'жиди. **Чюрмешке** колхоз дьякшы тура берди. Колхоз **Чюрмешти** дьан'ы дьюрюмге баштап дьат. Колхозажыра **Чюрмеште** ийде кючи кёп болды. **Чюрмештин'**, колхозтон' алган кирелтезинен' налог албай дьат.

Кем? кемнин'? кемге? кемди? кемде? кемнен'? деп сурактарга каруу болгон сестёр, кижини, онын' адын, иш аайынча адап кестёп, куучында эрмекте олорго колболу болор.

§ 5. Эрмектин' ичинде неден'? немеден'?
нени эдип? канайып турганын дьарттап
турган сөстөр.

32 задача. Дьуруктардын' алдында сурактарга кару бичигер.

Койон канайып дьат?

Ат канайып дьат?

Куча канайып дьат?

Кас канайып дьат?

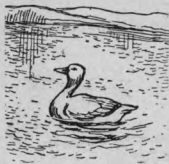
Кызыкчак нени эдип дьат?

Уулчак нени эдип дьат?

33 задача. Бу дьуруктардын' айынча не? кем? нени эдип турганын кѣргюзю айынча тетрадыгарга бичип алыгар.

Кѣргюзю: Ат ман'там дьят.

34 задача. Бу баштапкы бѣлюкте берилген сѣстѣргѣ экинчи бѣлюкте берилген сѣстѣрдѣн' алып эрмектер бюдюригер.

1. Кююк Кижн Кой Уй
. Мѣркют Дьалгын Салкын
. Бала Доярка

2. Иштеп дьат, эдип дьат, мѣѣрѣп дьат, акшып дьат, маарап дьат, согуп дьат, дьылып дьат, ойноп дьат, саап дьат.

35 задача. Бу тѣмѣнги сол ло он' дьанындагы берилип турган куучынды бичигер. Бичип алала, олондын' сурактарын тен' дештиригер.

Сурактар тюн'ей бе? Адьярыгар. Онон' сурактарын чыгара бичип алыгар.

Сен бу кюн нени эттин'?	Сен эртен нени эдерин'?
Мен школдо юренднм.	Мен эртен школдо юренернм.
Юренип божойло нени эттин'?	Юренип божойло, нени эдерин'?
Урокторымды белетеднм.	Урокторымды белетеернм.
База нени эттин'?	База нени эдерин'?
Тошто дьын'ыладым.	Тошто дьын'ылаарым.

36 задача. Бу куучынды бичигер. Бичип дьадала, сол ло он' дьанындагы куучынды куучыннын' сурактарын чыгара бичип алала, онон' тюн' дештиригер.

Эртен сен нени эдерге дьадын'?	Эрке, бу не эдилнп дьат?
Мен чана дьазарга дьадым.	Тузак эделнп дьат.
Чанала нени эднп дьадын'?	Мында не эдилнп дьат?
Кырдан' дьын'ылап дьадым.	Мында чана эдилнп дьат.

Эрмектнн' ичнде, нени эднп дьат? нени эттнн'? нени эдернн'? нени эднп дьадын'? не эдилнп дьат?— деп сурактарга каруу болуп турган сѣстѣрди айдьылганы деп айдар.

37 задача. Бу эрмектерди бичип алала, предмет канайып турганын, нени эднп турганын дьартап турган сѣстѣрннн' алдына чнью тартып темдектегер.

Кѣргюзю: **Кара ат ман'тап дьат.**

Балдар юренип дьат. Колхозчылар аш кезнп дьат. Ишмекчилер иштеп дьат. Ойрот-Турада дьаан юч, тѣрт кат таш туралар бюдюп дьат. Кырда ан' отоп дьат. Кер ат ман'тап дьат. Туранын' дьанында бала ойноп дьат. Мал отоп дьат. Юренчктер мѣрѣйлѣжнп дьат,

38 задача. Бу эрмектерди бичип алала, темдектеген сестёрдин' юстюне кемди? эмезе нени? деп сурактар тургузыгар.

Мен юредюи кичееп дьадым.
Ол карындажын кёрбөгөн.
Малды кичееп азраарга керек.
Школ газетти алдыртып дьат.
Менин' сыйыным пионер.
Арапый книгазын ару тудуп дьат.
Нина Сашаны мёрёйгё кычырды.

39 задача. Бу эрмектерди бичип, сурактардын' ордына алдында берилген сестёрден' алып, эрмектин' аайынча келижер кожулта кожуп бичигер.

Ан'чы (нени?) кёрелё ён'ёлёди. Адам (кемди?) айылына кычырды. Колхозчы (нени?) эдип бюдюрди. Балдар экскурсияда (нени?) кёрди. Пионерге (кемди?) алды. Колхоз (кемди?) сыйлады. Мёркют (нени?) тепти. Кызычак (нени?) кычырды.

Керектю сестёри: **аю, сен, иш, койон, Ваня, мергендючи, ёркё, книга.**

40 задача. Бу эрмектерди бичип, сурактардын' ордына бойыгар сёс таап бичигер.

Юренчик (кайда?) юренип дьат. Мал (кайдар?) чыкты. Куштар (качан?) дьанып дьат. Балдар (кайда?) баргандар. Ан'чы (качан?) ан'даар. Суу (качан?) тон'отон. Аю (кайда?) дьадып дьат. Ёркё (качан?) ичегенинен' чыгар. Мен (кайдар?) барып дьадым.

§ 6. Эрмектердин' ичинде предметтин' чын'дыйын - бюдю, ён'ин дьартап турган сестёр.

41 задача. Бу сурактарды бичип алала, карууларын бичигер. Карарта баскан сестёрдин' учурын адыкытагар.

Армакчы бек, учук кандый?
Кёмюр кара, кар кандый?
Кой кичинек, тёё кандый?
Ёбёгён карган, уулчак кандый?
Дьилек тату, мырч кандый?
Карагай дьяан, тал кандый?
Тыт бийик, дьыраа кандый?

42 задача. Бу төмөн берген немелердин' ён'ин бойыгар таап алыгар.

Кёргюзю: **Тёё, сары**
Кёс, кара

Кулур	Тус
Дьодро	Койон
Сардью	Аарчы
Кёёш	Сют
Кызылкат	Кююле
Борон'от	Карга

43 задача. Бу төмөн бичилип турган немелер кандый немеден' бюткен, оны бичип беригер.

Кёргюзю: **Тура агаш**

Ийне	Печка
Кёнёк	Чамча
Чёйгён	Калош
Ёдюк	Чана
Пима 	Кедым

44 задача. Бу немелердин' кандый амтанын кёргюзю аайынча бичип беригер.

Кёргюзю: **Мёд-тату.**

Мёт	Тус	Сахар	Кёжине
Мырч	Аарчы	Борон'от	Калба
Кызылкат	Согоно	Ман'ыр	Борон'от

45 задача. Бу эрмектерде темдектеген сёстёр кандый суракка келижип дьат, адьарыгар. Сурактардын' алды дьанында капсуды кёрюгер.

Мен бу кюн бу чернилаларды, **кызылын каразына** коштым. Сен бу кюн кызыл бёстён' алдын' ба?

(Кандыйды? Кандыйга?)

Эрмектин' ичинде, кандый? кандыйды? кандыйга? деп сурактарга каруу болуп турган сёстёрди, дьартачы сёстёр деп айдар.

46 задача. Бу эрмектерди бичигер. Сурактардын' ордына керектю сёстёрдён', шююлте аайынча кандый сёс тургузарын бойыгар таап бичигер.

Сен (кандый?) ат минип дьюредин'. Ан'чы (кандый?) тюлкю атты. Ол (кандый?) тайганын' кырына чыгып дьюрди. Бу столды (кандый?) агаштан' этти. Колхоз (кандый?) тура эдип дьат. Тен'ерини (кандый?) булуттар бюркеди.

47 задача. Бу эрмектерде неменин' кандыйын дьартап турган сѣстѣрди чыгара бичип алыгар.

Столдо ак чаазын дьатты. Оныла коштой кѣк чаазын дьатты. Кара ат ман'тады. Мен бу кюн кызыл дьилек дьидим. Мен изю мылчага кирдим. Кечеги тюн каран'уй болгон. Бюгюн тюн дьарык.

48 задача. Бу эрмектерди кычырып бичийле, предметтин' ѳн'юн айдып турган сѣстѣрди темдектегер.

Дьорголойдо кап-кара ѳн'дю мый бар. Уйлардын' ортозында чоп-чокур кунадьын дьюрю, Бып-быдыраш чачту бала ойноп дьюрю. Балдар кѣпѳгѳш чечек юзюп алдылар. Койоннын' ѳн'и боп-боро болуп калыптыр.

Бистин' тилде предметтин' ѳн'инин' качественнын' тын'ын дьартап турар дьартачы сѣстѣр база бар болуп дьат.

Темдектезе: сап-сары, бып-быдыраш, кап-кара, кѣпѳгѳш чоп-чокур. Бу мындый дьартачылар, ортозында дефистю бичилер.

49 задача. Бу эрмектерди бичигер. Бичиир тушта, дьартачы сѣстѣрдин' качественнын' тын'ыдып айдар эдип бичигер.

Дьайгыда . . . козыр мѣндюр дьаады. Ол юренчик карууды . . . чике айтты. Мен дьайгыда . . . дьажыл келескен кѣрдим. Бу баланын' юни . . . чичке эмтир. Балдар . . . дьылтыркай тошто ойноды. Тѣн'ериде . . . кара булут туру. Адучы бычагын . . . курч эдип алды.

Керектю сѣстери: чип, коп, дьып, дьап, куп, кап.

§ 7. Юндю ле туюк табыштар.

50 задача. Бу ок книганын' „28“ страницазында берилген алфавитты кѣчюрюп бичип алала, канайда кычыратанын юренип алыгар.

Буквалардын' бу аайынча турганын алфавит деп айдар.

51 задача. Бу сѣстердин' адын, алфавитта кѣргюскен аайынча кычырыгар. РСФСР.

РСФСР (эр—эс—эф—эс—эр), СССР, ВКП(б).

52 задача. Бу берилген, кижинин' адын адаган сѣстѣрди алфавит аайынча бичип алыгар. Кандый букваларга ат дьетпей дьат? Ол букваларды чыгара бичип алыгар.

Белек, Дымбу, Аду, Эремей, Иван, Коля, Феликс, Ма-ша, Ойынчы, Павел, Николай, Сергей, Унут, Василий, Зоя, Ырысту, Семен, Вова, Миша.

53 задача. Слердин' класста бастыра балдардын' адын алфа-вит аайынча бичип, список эдип алыгар.

Кёргюзю:

1. Алтаев Чамчы	6.
2. Белешев Миша	7.
3. Дьелтекова Мый	8.
4.	9.
5.	10.

54 задача. Бу а, у, о, е, с, л, м, н, дь, ш—деп табыштарды бирден' кычырыгар. Олордын' кажызы юндю, кажызы туюк? Кажызын айдарыбста оозыбыстын' дьаагы ачылып, кей ден' ил чыгып туру? Кажызын айдарыбста оозыбыс дьаан ачылбай, кей туктурулып, чыгып дьат?

А, Е, Ё, Э, И, О, У, Я, Ю,—деп табыштар—юндю табыштар деп адалып дьат. Б, В, Г, Д, Дь, Й, К, Л, М, Н, Н', П, Р, С, Т, Ф, Х, Ц, Ш, Щ—деп табыштар туюктар деп адалып дьат.

55 задача. Алфавиттен' туюк букваларды бастыразын чыгара бичип алыгар. Олор канча эмтир. Юндюлерин чыгара бичип алыгар. Олоры канча эмтир?

56 задача. Бу стихотворениени бичип алыгар. Бичип дьадала юндю букваларын темдектеп, алдына чийю тартып туругар.

Балдарга мак кожон'.

Кёгерип ёскён кёк ёлён',
Кёк чечёги дьайылзын!
Кёптён' ёскён дьаш балдар,
Кёкюп ойноп дьыргазын!
Дьажарып ёскён дьаш ёлён',
Дьайылып ёзюп дьайылзын!
Дьаш пионер балдардын',
Дьыргалду дьюрюми дьаранзын!

57 задача. Улустар деп сёсти узада чёйё айдыгар. Бу сёстё канча юйе? Баштапкы юйези кандый, экинчизи кандый, ючинчизи кандый .? Ол сёсти бичип алыгар. Бичип дьадала юйелеринин' ортозынча чийю тартып бёлюгер. Ол сёстё юндю буквалары канча? Олордын' алдынча чийю тартып темдектегер. Юндю бук-вазы дьок юйе бар ба?

Адьарыгар. Юйе сайын канча юндю буквадан' бар эмтир? Бу берилип турган сестёрди база онойып ок бёлюгер:
Комсомол, пионер, трактор, тарбаган, кёнёк.

Сестё канча юндю буква бар болзо, анда анча юйе болор. Сестёр дьян'ыс юйелю болор—(кас); эки юйелю—(тюлкую); юч юйелю—(кёжгёгё); онон' до кёп юйелю сестёр болор.

58 задача. Бичип дьядала, юйези эки юйеден' кёп сестёрди юйелерине бёлуп бичигер.

Мёрёй.

Эрке, Саду, Аду—Санай,
Мёрёй бичик эттибис.
Юредюде сон'доп артпай,
Тутагы дьок эдер дежип,
Бойыбыска алындыбыс.
Эткен бичик быжу болзын,
Эрмеги дьоктон' бюдюерер дежип,
Акту колдорыбысты салдыбыс.

59 задача. Бу сестёрдё „й“ буквазын адыктагар. Ол сестин' юйезин бюдюрип туру ба? Бу „й“ буквалу сестёрдё канча юйелю сестёр бар? Сестёрди юйезине бёлюгер, учында дьян'ыс юйе сестёрди башка чыгара бичип алыгар.

Чёйгён, чай, койон, кайырчак, кой, мойын, ай, аймак, оймак, ойдык, тайга, талай, кей, каймак, чийик, дьяйкын, апшыяк.

60 задача. Бу берилген сестёрдё „и“ ле „й“, ли тен'дештиригер. Олор дьян'ыс аай угулат па? Эмезе башка угулат па?

Кой—тил
Койон—Кедьим.
Тайга—ирик.
Чай—бичик.

Сестё „и“ ле „й“-ди танып билер керек. „И“ сестин' юйези болор, „й“ дезе сестин' юйези болбос. Ненин' учун дезе „й“ туюк табыш болуп дьат.

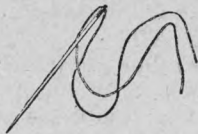
61 задача. Эрмектерден' „й“ буквалу сестёрди талдап бичип алыгар.

Энем уй саады. Уйды саап алала, айылына барды, сютти казанга уруп салды. Мен айландыра дьююрип, сют

сурадым. Энем меге сютти кайнадала, аякка уруп берди.
Кайнаган сюттин' юсти каймактанып турды. Сютти мен
тойо ичип алдым.

62 задача. Эрмектерди бичип алыгар. Дьуруктардын' ордына
онын', адын тургузып бичигер.

Энем кооперативтен'

садып алды.

Бис дьалан'да

кёрдибис.

Ан'чы

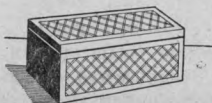
атты.

Эдьем

саады.

Адам

дьзады.

63 задача. Эрмектерди бичип точкалардын' ордына керектүү „й“ букваларды тургузыгар.

Кёргюзю: **Мен койон тудуп алдым.**

Ёлөн'ди айруушла оболор. Колхозчылар ёлөн' иштеген. Кооперативте кайырчактар, и . . . нелер, о . . . моктор садып дьат. Бистин' дьерде карга . . . ла ка . . . ын' агаштар бар. Коля ко . . . лор кюзедип дьат. И . . . т койонды тутты.

64 задача. Сурактардын' карууларын толо эрмек эдип, бичип беригер.

Кёргюзю: **Сыгындыр кайда дьурет?**

Сыгындыр тайгада дьурет.

Чайды неде азатан?

Чамчаны неле кёктёйтөн?

Бёсти неле кезетен?

Пима эдер тюкти неден' кайчылаар?

§ 8. Кату ла дьымжак юндылер.

65 задача. Кату да дьымжак та юндылер бойнын' ортозында айдылар эби аайынча башказы бар болуп дьат. Онойдордо онын' учурын бу таблицадан' кёрюп билип алыгар.

Кату юндю табыштар	А Ы Я	О У
Дьымжак юндю табыштар	Э Е И	Ё Ю
	Эрди чёйлибес	Эрди чёйилер

66 задача. Эн' озо сол дьанында тюзюре тургускан юндю табыштарды айдыгар. Онон' он' дьанындагы юндю табыштарды айдыгар. Сол ло он' дьанындагы юндылерди тюн'дештиригер. Олордын' кажызы кату, кажызы дьымжак?

А — Е

Ы — И

О — Ё

У — Ю

А, Ы О, У Я, — деп юндылер кату угулат. Олорды кату юндю тбыштар деп айдар.

Е, И, Ё, Ю, Э — дьымжак угулат. Олорды дьымжак юндю табыштар деп айдар.

67 задача. Бу куучынды бичип алыгар. Сёстёрдө кату юндю табыштарды темдектеп, олордын' алдынча чийю тартып салыгар.

Кышкы ойын.

Балдар школдо чана дьазап юрендилер. Айылына дьанала бойлоры чана эттилер. Кырга чыгып чаналу дьыны'ладылар. Окчы чананы бойы эдип алды. Окчы таяк дьок дьын'ылаган. Бир де катап дьыгылбаган.

Боду чананы база бойы эткен. Дье андый да болзо, эки катап дьыгылган. Кулагына ла оозына кар кирген.

Ол дьок ле арайдан' турала,—эне!—деп кыйыгырган.

68 задача. Бу куучынды бичип алыгар. Дьымжак юндю табыштарды темдектеп, олордын' алдында чийю тартыгар.

Бистин' карындаштарыбыс ла ёштюлерибис.

Советский союз социализм бюдюрп дьат. Телекейдин' Капиталисттери биске каршу эдерге дьат. Олор бисти дьууларга беленденип дьат. Бис коруланарга беле-тенерге керек. Дье бис дьан'ыскан эмес. Бастыра ороондордын' колкючиледьаткандары бисле кожо. Капиталисттерле тартыжарга, олор Советский союзка болужар.

69 задача. Бу сёстёрдин' кату юндюлерин талдап, бир башка столбик эдип, чыгара бичип алыгар. Онон' дьымжак юндю сёстёрин база ыр башка столбик эдип бичип алыгар.

Ишмекчи, колхозчы, ан'чы балык, бала, бел, эчки, кёжөгё, адучы колхоз, темир, кеден, арчуул, комыргай, кююле, тёнён, доктор, алтын, темир, теке, юкю, кар, кас, карчага, тюкю, амыргы, карагай, терек, сан'ыскан, юренчик, юредючи.

Кату юндю табышту сёстёрди—кату сёстёр деп айдар—(Кадын). Дьымжак юндю сёстёрди дьымжак—сёстёр деп айдар (кижи).

70 задача. Бу берилип турган сёстёрдён' озо кату юндю сёстёрди ылгап бичип алыгар. Онон' дьымжак юндю сёстёрди ылгап бичип алыгар. Учынды кату ла дьымжак юндюлери колий турган сёстёрди ылгап бичип алыгар.

Чепкен, аспак, тёжёк, дьастык юренчик, уулчак, кызычак, дьууркан, тискин, суулук, кылбыш, пионер, согоно,

машина, чечек, сепаратор, кёбюрген, комбайн, Совет, фабрик, завод. книга.

Ойрот тилине орус тилден' кирген сестёрдө юндюлери ылгажы дьок колуй да турар? (Машина).

71 задача. Бойыгар шююнюп, кату юндю беш сёс бичип алыгар. Онын' кийнинде дымжак юндю беш сёс таап бичигер. Учунда юндюлери колуй турган сестёрден' юч сёс таап бичигер.

72 задача. Бу кучынды бичип алыгар. Кату сестёрдин' алдынча эки чийюден' тартыгар.

Бистин' советский дьерибисте фабрик заводтор дьылдын' дьылга кептөп дьат. Колхозтор ло совхозтор дезе, там ла тын'ып дьат. Колхозтор ло совхозтордо тракторлоры да дьюзюн-дьююр машиналары там ла кептөп дьат.

Кандый ла иштерди стахановчылардын' кёрюмдьилию ижи аайынча эдип дьат.

§ 9. Юнгюр ле тунгак туюктар.

73 задача. Бу берилген дьозок эрмектерди кычырыгар. Кажы ла дьолдо темдектеп салган тюн'ей сестёрди экилезин эжерлей айдыгар.

Олор тюн'ей айдылат па? Тюн'ей эмес башка айдылат па? Кандый буквазы башка? Олордын' учуры дьан'ыс па башка ба?

1. Боту кырга чыгарга боду эмтир.

2. Ан'чы ан'дап барды, агаш ортозында ат барды.

3. Кату темирден' эткен каду.

74 задача. Бойыгар шююнюп, ёрө берилгенге тюн'ей дьозокту эдип, эрмектер бичигер. Ол эрмектерге бу мындый сестёр эжерленип] турзын:

1. Кату—каду,

4. Кете—кеде

2. Отту—оду

5. Экю—эгю

3. Отык—одык

6. Кетен—кеден.

75 задача. Алакандарыгарла кулагыгарды туй тудунып алып, ж, ш, з, с, б, п, деп [туюк табыштарды тюн'дештире айдыгар. Кандый туюктар дьарт угулат? Кандыйы дьарт угулбай, тунгак угулат? Онон' к, г, д, т, в, ф, деп тунгак туюктарды онойып ок ченеп кёрюгер.

Кижы кулагын туй бөктөй тудунып, алып туюк табыштар айдарда: б, г, д, дь, з, ж, л, м, н, н', р, й, в деп табыштар дьарг угулат. Айдарда олорды юнгюр туюктар деп айдар; п, к, т, с, ш, ф, ч, х, ц, тунгак угулат, олорды тунгак туюктар деп айдар.

76 задача. Статьяны бичип алыгар. Сёстёрдин' юнгюр туюкта-алдына дьян'ыс чийю тартып, тунгак туюктарынын' алдына эки, рынын чийю тартып темдектегер.

Баштапкы тош.

Энем меге дьян'ылаарга коньки садып берди. Кюскюде баштап ла соок болуп, тош тон'ордо ло мен теермне-нин' дьянында дьян'ыларга бардым. Будыма конькаларды дыба тан'ала сойгоктодып келдим. Угуп турзам, кийни-мдеги уулчактар "Онон' ары барба, чеберлен"! "деп кыйыгырышты. Менин' алдымдагы тош дьязыраган ла бажында мен сууга мойыныма дьётире тюшкенимди билбей калдым. Мен аайы дьок кыйыгырдым, Уулчактар база менен' тын' кыйыгырышты. Дьяратта турган кижиге угала, келип мени суудан' чыгарып алды. Мен сюреем соокко алдырала, больницага узак дьяттым.

77 задача. Бу берилип турган сёстёрди, кажызы юнгюр туюк-тан' башталган адыктап, чыгара бичип алыгар. Онын' кийинде тунгак туюктан' ла башталгандарын башка—башка чыгара бичип алыгар.

Бала, агаш, тура, дьялдыс, лампа, тана, калбак, шил, чечек, тере, бёрю, дьялек, терек, деревня, сула.

78 задача. Юнгюр ле тунгак туюктарды таблица эдип бичип алыгар. Оны класстын' ичинде кадап салыгар,

Юнгюр туюктар: *Б, Г, Д, З, Ж, Дь, М, Н, Н', Й, Л, Р, В.*

Тунгак туюктар: *П, К, Т, С, Ш, Ч, Х, Ф, Ц, Щ.*

§ 10. Эжерлю туюктар.

Туюктардын' эжерлери: *Б—П, Ж—Ш, Д—Т.*

Г—К, З—С, Дь—Ч

79 задача. Бу ёре кёргюзюлген эжерлю туюктарды бичип алыгар. Онон' оны ундубагадый эдип эске алыныгар.

Юнгюр туюктардын' эжери дьокторы *м, н, н', й, л, р.*

80 задача. Бу статьяны бичигер. Бичип алала эжерлю тун-гак туюктардын' алдынча чийю тартып темдектегер.

Мал ижинде стахановчылар болорыбыс.

Ойрот—Туринский аймакта, Карагуш дьуртсовете, „2—чи бешдылдык“ деп колхозтын' члендери бис. Бис

мал азраар бригаада иштеп дьадыбыс. Бу кюн бис Обкомнын' стахановичыларга бичиген бичигин шююштибис. Бис бир уйдан' 30 центнер сют саап аларынын' тартыжууна жоко кирип дьадыбыс.

Мен баштапкы доярка 1935 дьылда бир уйдан' 20 центнер (200 литр) сют саап алып туратам. 1936 дьылда десе уй тоозынан' 30 центнер саап аларына молдьонып дьадым.

Экинчи доярка бир уйдан' алатан сютти база 30 центнерге дьетирерим деп молдью берди.

Мен Табакаева Мария бойымнын' нёкёрлёримнен' сран' ай артып калбазым. База 30 центнерден' саап аларым.

81 задача. Куучынды бичип алыгар. Юнгюр туюктардын' эжелерин темдектеп, алдынан' чийю тартыгар.

Сережа ла Сеня агаш аразына бардылар. Сережа дьолой айдып дьат:

— Сеня, сен бёрюден' коркотон бедин'?

Сеня мактанды:

— Онон' не коркотон? Бажына агашла соксом—ёлё берер.

Агаш аразына кирдилер. Агаштардын' бюринен' агаш ортозында каран'уй, кюн кёрюнбейт. Буттарынын' алдында будактар сынып, бюрлер шылырап дьат.

Сеня кая кёрюп, Сережадан' тудунып дьат.

Сережа ого айдып дьат:

— Коркуп турун' ба?

Сеня коркуп турганын билдиртерге уятту болордо, мактанып дьат:

— Мен незин коркойын! Мен кичинек эмес.

Сережа тёюнеле кыйыгырып ийди:

— Бёрю!

Сеня коркыганына отура тюшти.

— Эне!—деп кыйыгырып ийди.

§ 11. Сёстин' тёзи ле кожултазы.

82 задача. Бу коштой-коштой турган столбиктердин' сёстёрин кычырыгар. Эн' озо баштапкы столбиктеги сёстёрди, онын' кийнинде экинчи, ючинчи столбиктерде сёстёрди адьыктагар. Баштапкы столбиктеги сёстёрдин' ле экинчи, ючинчи, тёртинчи столбиктеги сёстёрдин' нези тюн'ей, нези башка? Адьыктап айдып беригер.

Кыра	Кыралар	Кырабыс	Кырада
Агаш	Агаштар	Агаштарга	Агашта
Бичи	Бичик	Бичикти	Бичиги
Дьаза	Дьазады	Дьазал	Дьазаган

Сол дьянындагы столбикте турган сестёрди, сестёрдин' тазылы деп айдар. Олордон' ёскё сестёр бюдюп дьат.

Он' дьянындагы столбиктеги сестёрди кубулткан сестёр деп айдар. Сестёргё улантылар кожуп кубултар. Сёсти кубултар улантыларды кожулталар деп айдар.

83 задача. Статьяны кычырып дьадала темдектеп салган сестёрди адыкытагар. Олорды столбик эдип чыгара бичип алыгар. Олордын' тазылы ла кожултазын таныгар. Кожулталарын чийюле темдектегер.

Бистин' колхоз мал азырап иштеп дьат. Бистин' колхоз малдын' тоозын кёптёдёргё кичееп дьат. Малды оору баспазын деп,—кажыла колхозчы кичееп дьат. Малдын' ижин, стахановчылардын' кёримдылю ижи аайынча тургузып дьат.

84 задача. “Школ” деп сестёрдин' учында турган точкалардын' ордына, шююлте аайынча кожулталарын кожуп бичигер.

Бисте школ бар. Балдар эртен тура 8 часта школго дьуулат. Школ . . . бастыра балдар төрт бёлюнип юренип дьат. Школ . . . юредюзи 9 часта башталып дьат Юредю божогондо, балдар школ . . . айылына дьянып дьат.

85 задача. Бу столбиктерде турган сестёрди бичигер. Олордын' тазылынын' алдына чийю тартып темдектеп салыгар.

Мал	Дьол	Кар
Малдын'	Дьолдын'	Кардын'
Малга	Дьолго	Карга
Малды	Дьолды	Карды
Малда	Дьолдо	Карда
Малдан'	Дьолдсн'	Кардан'

86 задача. Бу сестёрди бичип алыгар. Кату сестерди бир столбик эдип чыгара бичип алыгар. Дьымжак сестёрин база бир столбик эдип бичигер. Кожулталарын чийю тартып темдектегер.

Мал, класста, келдим, бардым, айтпа, ичти, кычырар, бичи, кёрзин, столдо, печкада, ташта, кирбе, сёёктёр, тараанды, чачсын, тёкпё, кёчюр, уйлар, аттар, дьялан'да.

Кёргюзю: Мал кёрдим.

Класста бичик.

87 задача. Бу столбиктердин' сестёринин' кожулталарын адыктагар. Сестин' тэзи кату болгондо, кожултазы кату ба? Эмезе дымжак па? База адыктагар.

Бар	Иш	Ойно	Ич
Барды	Иште	Ойноды	Ичти
Барган	Иштеди	Ойногон	Ичкен
Барар	Иштегер	Ойноор	Ичер
Барыш	Ишмекчи	Ойнобо	Ичпе
Барган		Ойнозын	Ичсин

Кату сестёргё кату кожулталар кожулар. Дымжак сестёргё дымжак кожулталар кожулар.

§ 12. Кожулта эжизи.

88 задача. Столбиктердеги сестёрди кычырыгар. Баштапкы сестё канча кожулта кожулган. Экинчи сестё канча кожулта? Ючинчи, тёртинчи сестё канча кожулта? Сестёрди бичигер. Сеслё сайын юелерин темдектеп, ортозынан' чийю тартыгар.

Кёргюзю: Аш-тар-да

Аш	Киж	Бич
Аштар	Кижини	Бичик
Аштарда	Кижилерди	Бичикчи
Аштарды	Кижилердин'	Бичикчини

Сёскё бир, эки, юч, онон' до кёп кожулталар кожулар.

89 задача. Эрмектерди бичип алыгар. Сестёрдин' ортозында турган точкалардын' ортозында кожулып дьаткан кожулталардын' баш букваарын, кандый буква керек болгонун, тургузыгар.

Адазы уулына айтты: — Уулча . . . ым, сен школдо кичеенип юрен. Бистин' Колхоз школдын' кандыйла ижине болу . . . ар . . . а кичееп дьат. Колхоз школго кажыла кюндерде болужарына белен. Дье школ колхозко база болу . . . ар . . . а керек деди.

90 задача. Бу эрмектерди кычырыгар. Эрмектин' ичинде темдектеген сестёрди адыктап кёрюгер. Анда сестин' экинчи, ючинчи кожултызы юндю табышка, эмезе юнгюр туюкка токтогон болзо, оны ээчий кирген кожултанын' баш буквазы кандый болорун кёрюп алыгар.

Каан тужунда капиталисттердин' фабрик заводторын- да ишмекчилердин' дьорюм дьадыны коомой болгон. Олор сутказына 16—17 час иштегендер. Олордын' иште- ген ижи сюрекей уур болгон. Ишмекчилер уур ишти эртен турадан' эн'ирге дьетире иштейтендер. Олордын' дьаткан барактары сюрекей коомой болгон. Барактардын' ичи кирлю. Онон' улам барактын' ичиндеги кей коомой болгон. Ишмекчилер бала-барказыла ол кирлю, балкашту барактын' полына дьастык тѣжѣгин салып уюктайтан бо- лгон. Ол тужунда ишмекчинин' иштеп алып турган дьа- лы тойо дьиир курсакка да дьетпес болгон. Кажы бир ишмекчи оорыйла ишке чыкпаза, онын' дьалын бербес болгон. Ишмекчилерди, дьастыра эткен иш учун, суреен согуп та туратандар!

Баштапкы кожулта юндю табышка эмезе юн- гюр туюкка ткотозо, экинчи кожулта туюктан' башталза, ол туюк качанда юнгюр болор. Темде- ктезе: куучындады.

91 задача. Бу столбиктердеги сѣстѣрди адыктап кѣрюгер. Баштапкы столбикте сѣстин' кожултазы кандый буквага токтогон, экинчи столбикте ол ок сѣскѣ канча, кандый кожулта кожул- ган, айдып беригер. Онон' ол сѣстѣрди кожулталарынын' орто- зында чийю тартып бичигер.

Балыктар
Керексип
Уулчак
Уулчагаш

Балыктаган
Керексиген
Уулчагы
Уулчагажы

Кандый да кожулта туюкка токтозо, оны ээчий юндю табыштан' башталган кожулта кирзе, ол ту- юк бойынын' юнгюр эжерине солунар.

§ 13. Сѣстин' тѣзинде ле кожултазында юндю табштардын' тюн'ейлежери.

92. задача. Бу сол дьанындагы столбиктеги сѣстин' тѣзинин' ичиндеги юндю табыштары кату ба, эмезе дьымжак па? Адык- тагар. Онон' ол сѣстин' кожултазынын' ичиндеги юндю табыш- тарын адыктагар. Учунда он' дьанындагы столбиктеги сѣстин' тазылы ла кожултазынын' юндю табыштарын адыктап айдыгар.

Кюрек
Кюректин'

Кылбыш
Кылбыштын'

Кюрекке	Кылбышка
Кюректи	Кылбышты
Кюректе	Кылбышта
Кюректен'	Кылбыштан'

Сёстин' тазылында юндю табыжы кату юндю болзо, кожултазынын' юндю табыжы база кату юндю болор. Сёстин' тазылында юндю табыжы дьымжак болзо, кожулталарынын' юндю табыштары база дьымжак болор.

93 задача. Сёстин' тазылынын' учурын ёскёлөндирер кожулталарынын' сурактарын бичип алыгар. Онон' сурактар аайынча, кайыш деп сёскё кандый кожулталар кожулып турганын, адьаарып, кёрюп, бичип алыгар.

1. не?	Кайыш
2.— ненин'?	Кайыштан'
3.— неге?	Кайышка
4.— нени?	Кайышты
5.— неде?	Кайышта
6.— неден'?	Кайыштан'
1. Кем?	Бала
2. Кемнин'?	Баланын'
3. Кемге?	Балага
4. Кемди?	Балада
6. Кемнен'?	Баладан'?

94 задача. Алдындагы задачада берилген сурактардын' аайынча, бу берилген сестёрди бичип, кожулаларын бойыгар таап тургузып туругар.

Таш	Уулчак
Сабат	Киж
Ат	Малчы
Кайчы	Кожон'чы

95 задача. Бу куучынды бичигер. Агаш деп сёстин' кожулталарынын' ордына точкалар тургускан. Бойыгар шююлте аайынча кожулталарын темён капсуда кожулталардан' таап бичигер,

Мен агаш экелдим. Агаш . . . ууры сюреем болды. Сен база агаш . . . бар, Ол агаш . . . тартып экелер керек. Экелген агаш . . . чеден де тудар оду-рарда. Агаш . . . дьаан туза болор. Отко салза агаш . . . кюл болор.

(Тын, ка, ты, ла, та, тан').

96 задача. Бу сѣстѣрди кычырыгар. Онын' кийнинде ол сѣстѣрдин' юндю табыштарын тюн'ейин ле тюн'ей эмезин адьарып кѣрюгер.

Согоно, ѣтпѣгѣн, ойрот, кѣктѣгѣн, болгон, ѣмѣлѣш, толоно, ѣзѣк.

Кезикте бу ѣрѣ айдылган бастыра о эмезе ѣ табышту сѣстѣрдин', ортозында „о“-нын' ордына „а“ угулып „ѣ“-нин' ордына „е“ угула беретени бар. Темдектезе: ѣтпѣгѣн, болбогон, айдарда сѣстин' баштапкы юйезинде ле учындагы юйезинде юндю табыштары „о“ эмезе „ѣ“ болзо, бастыра юйелердин' юндюлери андый „о“ да „ѣ“ болор.

97 задача. Эмди бойыгар сананып таап, юндю табыжы бастыра о буквалу беш сѣс, бастыра ѣ буквалу беш сѣс бичигер.

§ 13. Эжерлю туюктар бойынын' эжерине солунары.

П л а Б.

98 задача. Столбиктердеги сѣстѣрдин' тазылын кожултазынан' айрып, кѣргюзю аайынча бичигер. Баштапкы эки столбиктердеги сѣстѣрдин' тазылы кандый туюкка токтоп дьат? Он' дьанындагы эки столбиктердеги сѣстин' тазылы кандый туюкка токтоп дьат?

Кѣргюзю: Кап-тын'.

Кап	Кереп	Кабым	Керебим
Каптын'	Керептин'	Кабын'	Керебин'
Капка	Керепке	Кабы	Кереби
Капты	Керепти	Кабыгар	Керебигер
Каптан'	Керептен'	Кабычак	Керебибис
Капту	Керептю	Кабыбыс	Керебисте.

Сѣстин' тазылынын' учында тунгак “п” турза, оны ээчий кожултазы туюктан' башталза, ол туюк качанда тунгак болор: Тап-тапты, кап-капты теп-тепти. Кожултазы юндю табыштан' башталза, ол тѣзѣгѣнин' учындагы „п“ бойынын' дьарт эжерине солунып барар: тап-табыл, кеп-кебим, теп-тебил.

99 задача. Эрмектерди бичигер, сѣстѣрдин' ичинде точканын' ордына, сѣстин' тѣзи кандый туюкка токтогонун кѣрюп, керектю букваны тургузып тургуар.

Сен ёдук кёктөйтөн кеп... ер тап. Колхозтын' ат. . . ары кырда туру. Агаш аразында кучыак ар эдип дьат. Колхозтын' улус . . . ары аштарды кырадан' кап . . . арга уруп, тартып, экелип турды.

100 задача. Эрмектерди кычырыгар. Сёстин' тазылынын' учындагы „л“ кажы сёстёрдө „б“ болуп барганын таап, чыгара бичип алыгар.

Чюрмеш сен оймокты тап?
Оймок табылбай дьат.
Айса анда кеп бар: оны экел!
Кебигерди бая кижы апарган.
Кечеш капка аш урды.
Ажы кабына батпады.

К л а Г.

101 задача. Столбиктерден' сёстёрдин' тазылын кожулталарынан' чыгара бичип алыгар. Сёстёрдин' тёзи ле кожултазынын' ортозында чийю тартып бичигер. Он' дьанындагы столбиктин' сёстёринин' тазылы кандый туюкка токтоп дьат? Сол дьанындагы столбиктеги сёстёрдин' тазылы кандый туюкка токтоп дьат? Олор ненин' учун андый?

Балыктар
Балыкту
Сурактар
Кёнөктөр

Балыгын'
Балыгаш
Сурагы
Кёнёги

102 задача. Эрмектерди бичип алыгар. Тазыл сёстин' учындагы темдектеген „К“ кажы сёстёрдө, темдектеген „Г“ болуп барган. Оны таап алыгар. Ол ненин' учун андый болгон?

Мен балык тудуп алгам. Ол балгымды быжырып дьидим. Чолушман балыкту суу. Онын' балыгы семис. Аспактын' бюри тёгюлди. Дьыштын' аспагы кёп. Аймакта дьуун болды. Кёксу аймагында аш дьякшы бютти.

Сёстин' тазылы туюк „к“ буквага токтозо, оны ээчий кирген кожултанын' баштапкы буквазы туюк буква болзо, ол качанда тунгак туйюк болор.

Дье кожулта юндю табыштан' башталза, ол тазыл—сёстин' учындагы тунгак „К“ бойынын' юнгюр „Г“—деп эжерине солунар. Балык—балыгын', бёрюк бёрюгин'.

Т л а Д.

103 задача. Бу сестёрди бичип алала, сестёрдин' учындагы букваны темдектеп, онын' алдында дьян'ыс катап чийю тартыгар. Кожултазынын' баштапкы буквызынын' алдында эки чийю тартып темдектегер. Онон' „т“ букванын' ордына „д“ кандый сестё туру, адыктагар.

Ат	Аттар	Ады
От	Оттор	Оды
Сют	Сюттер	Сюди
Мёт	Мёттёр	Мёди
Аркыт	Аркыттан'	Аркыды

Сёстин' тазылы тунгак туюк „т“ табышка токтозо, оны ээчий кожултазы туюктан' башталза, ол туюк качанда тунгак туюк болор.

От—Оттор.

Кожулта юндю табыштан' башталза, тазыл сёстин' учындагы „т“ бойынын' юнгюр эжерине солунуп барар: *от—оды.*

104 задача. Эрмектерди бичигер. Сестёрдин' ортозындагы точканын' ордына керектю букваны тургузыгар.

Арбачы, сен мылтыктан' ат . . . н'ба? Сен мылтыктан' дыакшы адып билерин' бе? Ат . . . дьюрер черючи, а . . . ын сюрееп кичееп дьят. Пионерлер дьуун ёткюр...и. Дьуунын ёткюрюп алала, таркады. Дьорыкчылар ончозы ат . . . арын тапты. Дьян'ыс ла дьорыкчы а . . . ын таппады.

С л а З.

105 задача. Бу сестёрдин' тазылынын' учында букваны темдектеп, дьян'ыс катап чийю тартып бичигер, кожултазынын' баш буквазынын' алдында эки катап чийю тартып темдектегер.

Кас	Кастар	Бёс	Бёсти
Сёс	Сёстёр	Кёс	Кёстин'
Тос	Тостор	Дьас	Дьаскы

106 задача. Бу сёстин' тазылынын' учындагы букваны темдектеп, алдында дьян'ыс катап чийю тартып бичигер. Онын' кийинде, мынын' алдындагы задача чылап, бу сёстин' кожултызын тюндегер. Ол ненин' учун андый болды, айдып беригер.

Кас—Казым	Бёс—Бёзи
Бас—Базыдым	Кёс—Кёзим
Тос—Тозы	Дьас—Дьазы

Сёстин' тазылы тунгак „с“ табышка токотозо, оны ээчий кожултазы туюктан' башталза, ол туюк качанда тунгак болор Кас—кастар. кожултазы юнгюр табыштан' башталза, ол, сёстин' тазылынын' учындагы „с“ бойынын' юнгюр эжерине солунуп барар. Кас—кызым.

107 задача. Эрмектерди бичигер. Сёстёрдин' ортозындагы точканын' ордына керектю букваны тургузып туругар.

Бистин' колхозтын' ажы быжарда, колхозчылар ашты ке . . . ти. Ашты ке . . . ип божойло, машинаны тургузала, ашты согуп алды. Аш дыакшы бю . . . кен. Аштын' бу . . . кени дыакшы болгон учун, туюжюми де дыакшы болды. Бис ка . . . тар азырап дыадыбыс. Азыраган ка . . . ыбыс семис болды. Кийим кёктёөргё менин' адам бё . . . төр алды. Алган бё . . . дыан'ысла баалу бёстёр эмтир.

Ш ла Ж.

108 задача. Бу сёстёрдин' тазылынын' учындагы букваны темдектеп, онын' алдынча бир чийю тартып бичигер. Кожултазынын' баш буквазынын' алдында эки катап чийю тартып бичигер.

Таш	Таштын'	Тажым
Баш	Башка	Бажым
Калаш	Калашта	Калажы
Тош	Тошто	Тожы

Сёстин' тазылы тунгак туюк „ш“ табышка токотозо, оны ээчий кожултазы туюктан' башталза, ол туюк качанда тунгак болор.

Куш—куштар.

Кожултазы юндю табыштан' башталза. ол тазыл сёстин' учындагы „ш“ бойынын' юнгюр эжерине — „ж„ солунуп барар: баш—бажым.

109 задача. Бу берилген эрмектерди бичигер. Сёстин' ортозында точканын' ордына керектю букваны тургузып туругар.

Уулчактын' карма . . . ына чараган капты. Кышкы . . . да улус чаналу дьюрет. Тёё бёкё мал. Тёөгё кош ко . . . тоор. Дьорыкчы улус чёлдёр ёдюп, дыан тайгаларды да

а . . . ып; дьурет. Бистин' башкарубыс Советский ба
. . . кару. Советский башкару колкючиледьаткандарга
болу . . . ып дьат. Колкючиледьаткандар Советский ба-
. . . кару учун туружып дьат. Олор мёрёйлёжип иш
. . . еп дьат. Олор бай-кулактарла тарты . . . ып
дьат.

Сёстин' тазылы тунгак туюкка токтойло, оны
ээчий кожултанын' баш буквазы туюктан' баш-
талза, ол туюк качанда тунгак туюк болор. Ко-
жултанын' баш буквазы юндю табыштан' баш-
талза, сёстин' тазылынын' учындагы тунгак туюк
буква бойынын' эжерине солунып барар.

§ 14. Я, Ю, Ё деп табыштар.

110 задача. Бу берилген сёстёрди кычырала, бичип алыгар.
Кычырала айтканыгарда, сёстёрдө кандый табыштар угулат?

Аяк, мыяк, Яша, таяк ясли, мячик, революция, кучыяк.

Кажы бир сёстёрдө айдар тужунда „йа“ деп эки
табыш угулатаны бар. Анайдарда олорды дьан'-
ыс „я“ темдекле кёргюзер.

111 задача. Эмди ол „я“ табышту он сёс таап бичигер.

112 задача. Бу берилген сёстёрди кычырала, ю, ё деп табы-
жы канайда айдылып дьат, айдып беригер.

ёмё, ёрөкё, кёбёлёк, кёзнёк,
юре, юренчик, юч, юлю
кёбюк, ёдюк, юлю, ёдю.

Бистин' ойрот тилинин' сёстөринде бу ю ле ё
ол ло бойы аайынча кычырылар.

113 задача. Бойыгар сананып таап, ю табышту беш сёс, ё
табышту беш сёс бичип алыгар. Онон' оны кычырыгар.

114 задача. Эмди бу берилип дьаткан сёстёрди кычырала ю
ле ё канайда айдылып дьатканын адьарыгар.

- 1) аю, кою, суюк, Юрий, бюро, юрист.
- 2) ёлка, ёж, Семён, Алёша.

Сѣстѣ йо деп табыш коштой турганы угулып турган болзо, олорды дьян'ыс ѣ табышла темдектеер. Дье кычырза йо деп кычырар.

Сѣстѣ йу деп табыш коштой турганы угулза, оны ю деп табышла темдектеер. Дье кычырар тужунда йу деп кычырар.

115 задача. Бу сѣстѣрди кычырала, о, ю ла ѣ табыш канайда угулып турганын адьарыгар. Онон' ол табыштардын' ортозында й табыш барын эске алыныгар.

кюйю, койон, чѣйѣр, ѣйѣр.

Сѣстин' ичинде йа, йу деп табыштар коштой угулып турганы бар бололо, дье олордын' алдында о, ѣ деп табыш турган болзо, бичиир тушта дьян'ыс темдекле бичибей йо, йѣ деп бичир.

§ 15. Сѣстин' ичинде чѣйиле айдылар юндю буквалар.

116 задача. Сол дьянындагы столбикте, он' дьянындагы столбикте турган сѣстѣрди дьарт айдыгар. Айдып дьядала, сѣстин' юйелеринде колыгарды дьян'ып туругар. Сол дьянындагы столбикте сѣстѣрдѣ канча согулта, он' дьянындагы столбикте сѣстѣрдѣ канча согулта? Коштой турган сѣстѣрдин' учуры дьян'ыс па, эмезе башка ба?

Дьяан	Дьян
Коол	Кол
Ээр	Эр
Дьяаш	Дьяш
Ээн	Эн
Уур	Ур

Сѣстѣрдѣ кажы бир юндю табыш узада айдылып дьат. Андый узада айдылар юндю табыштарды, эки буква коштой тургузып бичиир:—уул, тоо.

117 задача. Эрмектерден' эки тюн'ей юндю табыш коштой бичилген сѣстѣрди чыгара бичип алыгар.

Дьяскыда.

Соок кыш ѣтти. Тюн там кыскарды. Тюш узады. Кюннин' чогына кар кайылып турды. Кырдын' суулары анда-мында шырлап, ѣзѣк тѣмѣн агып, туююп турды. Дье-

леечи дъедип келген, анда-мында конуп дюрди. Таан ба-
за дъедип келген юор-ююриле ары-бери учкылап дью-
рю. Огош балдар кышкыда турадан' чыкпайтан, эмди
дъас келерде, озор туюжине тышкары ойноп дьурет.
Елѐн'ди ашты юреер, курттарды дьийтен баарчык база
дъедип келген. Бис кара баарчыкка уя дъазап бердибис,
ол биске тузалу болуп дьат.

118 задача. Бу эрмектерди бичигер. Дьуруктардын' ордына
олордын' адын бичигер.

Адам

дъазады.

туза кѐп берип дьат.

Агашты

кирелеер.

улуп дьат.

Дьылу дьерлерде

деп ан' бар.

Бёкё мал.

119 задача. Бу куучынды бичигер. Кажы керектю сестёрдин' ордына точкалар тургускан. Точкалардын' ордына ол керектю сестёрди бойыгар тургузып бичигер. Узада угулар юндю табышты эки буква коштой тургузарын ундубагар.

- Тондош, сен кайдар барып келдин'?
- Мен 'школдын' болдым.
- Дьуунда слер нени шююштигер?
- Бис эртенги экскурсияны
- Экскурсияга слер кайдар барарга туругар?
- Бисти юредючи эртен дьалан' апарар.
- Ол анда, бистин' дьерде кандый чечектер бар, оорды биске кёргюзер.

120 задача. Сол дьанындагы эрмектер ле он' дьанындагы эрмектерге тушташтыра карарта баскан сестёрдин' учурын кёрюгер. Олордын' учуры тюн'ей бе? эмэзе башка ба?

— Миша сен дьяан.	Миша сен дьян.
— Меге он дьяш болды.	Бу кюн дьяан дьяаш болды.
— Мен бу кюн кол дьундым	Мен бу кюн коол кечтим.
— Атка ээр сал.	Юй кижид эр кижиле тюн'ей праволу.

121 задача. Куучынды бичип алыгар. Чёйиле айдылар юндю табыш турган сестёрди чыгара бичип алыгар.

Кадын бажы.

Кадын бажында, мён'кю тошло дыбылган юч сюрю бар. Ол сюрюлерге, озодон' бери канча ла катап чыгып болбогон. Онын' соогы, шуурганы, тожы улусты божотпой турган. Чыгып болбой салала, база чыгарга дьюректери дьуутпай турган.

1935 дьылда Ойроттын' туристтери барала, большевиктердин', дьалтанбас, дьана тьшпес ийдезиле, кюнчыгыш дьанындагы сюрюге чыкты. Сюрюнин' бажына чыгала, Сталиннин' бюсттин тургузып салдылар. Большевиктер дьен'ип болбос кюч неме дьок!

§ 16. Сёстин' согултазы.

122 задача. Столбикте турган сёстёрди кычырыгар. Кычырып дыдала кажы юйези тын' айдылып турган, ол юйени темдектеп, онын' юстюнде, юстюнен' тёмён кыя тьшкен чийютургузыгар.

Кёргюзю: тура.

Кыра
Карга
Эчки

Колхоз
Аю
Сибирги

Тайга
Кырлар
Суу

Юкю	Бёрю	Каду
Дылан	Дьютюк	Кайын'
Кёмюр	Соок	Тепсен'
Чалгы	Изю	Богочы

Ойрот тилинде сёстин' согултазы сёстин' калганчы юйезинде болор.

123 задача. Статьяны бичигер. Бичип дыадала сёс лё сайын онын' согултазы туююп турган юйелерин темдектегер.

„Малчы“ деп колхозто стахановчылардын' дьууны.

Февральдын' дылуу кюни болды. Колхозтын' конто-разынын' ичи сюреен дыарык болды. Бу кюн февральдын' 3-чи числозында „Малчы“ деп колхозтын' дыаан учурлу дьууны ёдюп дыат. Колхозчылар ончозы дьуулды. Олор Алтайский Крайдагы фабрик заводтордын' ишмекчилеринин' ижинен' кёрё, бойында стахановский кюнин ёткюретен эн' озочыл колхозтордын' бюдюрген керегин, кёрюп дыат.

Дьякшы, дьякшы! деген табыштар чыгып турды. Колхозчылар ончозы колхозтордын' бюдюрген ижин дыарадып турды. Ол андый стахановский кюнин бойында ёткюрер деп, дьёп бюдюрип турды.

Ол кюнди ёткюрер эдип шююштилер. Ол ок дьуунда мастерскойды, онон' до ёскё иштерди бюдюрер планын тургусты. Беш бригада тёзёдилер. Стахановчылардын' кюнинин' ээжизин тургустылар. Ол кюнди февральдын' 4-чи кюнинде ёткюрдилер. Эки неделенин' планын бир кюнге бюдюрип салдылар.

124 задача. Бу берилген столбикте сестёрди кычырыгар. Кычырып дыадала, кажы юйелеринде согулта туююп, тын' айдылып турганын адыктап, ол юйени темдектеп, онын' юстюнен' темён кыя туюшкен чийю тургузыгар.

Кёргюзю: **машина.**

Печка	Завод
Машина	Фабрика
Книга	Ясли
Газет	Трактор
Колхоз	Коммуна
Пионер	Партизан

Ойрот тилинде орус тилден' кирген сестёрдин' согултазы ылгалы дьок, сестин' кажыла юйезинде турза турар,

Колхоз, столовая, газёта, пёчка, книга.

§ 17. Ла, ло, лё, ле—деп кожулталарды бичиир эжизи.

125 задача. Бу берилип дьаткан эрмектерди кычырыгар. Олордын' ла, лё ле, ло, деп кожулталу сестёри кажызы неле? деп суракка каруун берип дьат, кажызы дьакылта сёс болуп дьат?

1. Атты армакчыла армакчыла.
2. Дьурукты карандашла дьура.
3. Сен менин' акчамды тёлё—деп, Самачы ёбёгён айтты.
4. Озо кыраны андазынла сюретен, эмди дезе трактор-ло сюрюп дьат.
5. Самачы, сен чаналу дьын'ыла.
6. Сен дьаскыда ёркёлё.
7. Мылтыктан' атла—деп кыйыгырды.

Ла, ле, лё, ло деген кожулталу сестё эрмектин' учурында неле? деп суракка каруу болуп турган болзо, эмезе учурында дьакылта кеберлю болзо, оны ол сёскё дьаба бичиир (Атты буула буула).

126 задача. Бу эрмектерди кычырала ла, ло, лё, ле деп кожулталары сестён' ненин' учун башка болуп трганын билип аларга, эрмектин' учуры аайынча, кандый сурак тургускадый, шюуп айдыгар. Онон' бойыгар ол юч суракка келижер эрмектер бюджетер.

1. Арбачы ёбёгёндё ат ла уй бар.
2. Колхоз базарга эт ле сардью экелди.
3. Кёгёлюш ле Тана колхозко кирди.
4. Адучы ла Семачы колхозко кирди.
5. Дьилектеп Маша ла мен дьюрдим.
6. Ийт ле киске айылдын' азырантылары.
7. Ваня ла Коля мёрёйлёшти.

Эрмектин' ичинде *ла, ло, ле, лё*, деп кожулталу сестёр немени тоолоп айдар тушта не? кем? деп суракка каруу болуп турган болзо, онын' ол кожулталарын башка бичиир учурлу.

§ 18. Тан, тон, тён, тен, там, том, тём, тем деп юйелю сёстёрдин' согултазы.

127 задача. Столбиктерде турган сёстёрди бичип алыгар. Онон' кычырып, тын' айдыгар. Ол сёстёрдин' согултазы кажы юйезинде болуп турганын, айдып беригер. Онон' согулта туююп турган юйелеринин' юстюнде чийю тартып темдкетегер.

Отуратан	Атанатан
Келетен	Келетенибис
Ан'дайтан	Ан'дайтаныбыс
Азырайтан	Азырайтаныбыс
Ойнойтон	Беретен
Уюктайтан	Келетен
Чечектейтен	Тургузатан

Тан, тон, тен, тён, том, тем деп юйелю сёстёрдин' согултазы качанда бу юйеден' озо турган юндю буквазында туюжер: баратан, баратаныбыс.

128 задача. Эрмектерди бичигер. Точкалардын' ордында керектю букваы тургузып, ол сёстин' согултазы кайда болуп турган, темдкетегер.

Бис бюгюн кыра юрендеер машина алдыбыс. Юрен чача ан машиналарын бригада белетеп дьат. Кыра сюре ен бригада кыра ижине барды.

Бис дьас келер кучыяктарды кёрюп сююндибис. Бистин' дьерде дьаскыда чечек кёп боло он. Дьаскыда бистин' ёзёктин' суузы сюрен дьаан кире . . . ен

129 задача. Бойыгар сананып, тан, тен, тон, тён деп юйелю 10 сёс бичип алыгар.

§ 19. Интернациональнй ла орус тилден' ойрот тилине кирген сёстёр.

130 задача. Бу сёстёр ойрот тилине орус тилден' кирген. Олорды ундубаска, бойыгардын' сёзлигерге бичип алыгар.

Совет	Государство	Командир
Совхоз	Коммуна	Партизан
Колхоз	Коммунист	Председатель
Революция	Большевик	Интериационал
Комитет	Завод	Коммунизм
Пролетариат	Фабрика	Партия

Машина
Комбайн
Ясли
Трактор
Линейка
Тетрадь

Социализм
Комсомол
Пионер
Октябренок
Отряд
Бригадир

Организация
Партком
Книга
Профсоюз
Устав

130 задача. Мынан' ары орус тилден' бистин' тилге кирген сѣстѣрди угуп алып, сѣзлигерге бичип туругар.

Ц. 1938 г.
Акт № 156
Вкладн. л. —

БАЖАЛЫКТАРЫ.

Баштапкы класс.

Эрмек	3
Эрмекте сѣстин' колболыжары	13
Адын адаган сѣстѣрдѣги дѣаан буква	16
Сѣстин' юйези ле сѣсти бир дѣолдон' база бир дѣолго кѣ- чюрери	22
Табыш	25
О, Ё лѣ Ю деп табыш	26
Табыш ла буква	28
Бичиирге уур сѣстѣр	29

Экинчи класс.

Сурак эрмек	30
Кыйгылу эрмек	33
Табылу эрмек	34
Эрмекте немени кѣстѣп турган сѣстѣр	36
Эрмектин' ичинде неден? немеден? нени эдип, канайып турганын дѣарттап турган сѣстѣр	41
Эрмектердин' ичинде предметтин' чын'дыйын, бюдю-ѣн'ин дѣартап турган сѣстѣр	44
Юндю ле туюк табыштар	46
Кату ла дѣымжак юндюлер	50
Юнѣюр ле тунгак туюктар	52
Эжерлю туюктар	53
Сѣстин' тѣзи ле кожултазы	54
Кожулта ээжизи	56
Сѣстин' тѣзинде ле кожултазында юндю табыштардын' тюн'ейлежери	57
Эжерлю туюктар бойынын' эжерине солунары	59
П ла В	—
К ла Г	60
Т ла Д	61
С ла З	—
Ш ла Ж	62
Я, Ю, Ё деп табыштар	63
Сѣстин' ичинде чѣйиле айдылар юндю буквалар	64
Сѣстин' согултазы	67
Ла, ло, лѣ, ле деп кожулталарды бичиир ээжизи	69
Тан, тон, тѣн, тен, там, том, тѣм, тем, деп юйелю сѣстѣрдин' согултазы	70
Интернациональный ла орус тилден' ойрот тилине кирген сѣстѣр	—

